

GEPIDA FEJEDELMI SÍR TISZASZŐLŐSÖN ?

A MOJGRÁDI KINCS HAMIS NÉPVÁNDORLÁSKORI ARANYAIRÓL

„Egészen természetes, hogy ha egy fejedelmi leletről és Mojgrádról van szó, akkor a régész önkéntelenül is az ottani római katonai táborra és igazgatási központra, Porolissumra gondol. Így tett Bóna István is, aki a kincs néhány népvándorlás kori tárgya alapján ott sejt a gepidák 454 utáni egyik erdélyi fejedelmi központját”¹ – Ezzel a mondattal váltam a mojgrádi majd nolens volens a tiszaszőlősi 6. századi gepida fejedelmi sírlelet tudományos hitelének koronatanújává.

Tény, ami tény, valóban ezt írtam: „Fejedelmi központot 454 után eddig csak Erdélyből ismerünk: Mojgrádról (a római Porolissumból) és Apahidáról (a római Napoca közeléből)”² A mondat 1969/1970. telén íródott és – késő bánat – valahogy bennefelejtődött a végül is csak 1974 karácsonyára megjelent könyvemben. Sajátos módon a kritikájával együtt: a könyv 28–29 lapján kinyomtatott, 1972-ben készült elterjedési térképen már nem szerepel Mojgrád, a gepida településterület nem is terjed Mojgrád vidékéig. Valami ugyanis történt közben, amelyet a bevezető mondat szerzője, a népvándorlás kor kutatását kívülről szemlélve, máig nem tudott érzékelni.

A mojgrádi népvándorlaskori leletről és köréről 1970-ig csak Fettich Nándor monográfiájából lehetett tájékozódni.³ Akkoriban Fettich volt az egyetlen kutató hazánkban, aki nemcsak látta, de alaposan meg is vizsgálta a mojgrádi (és apahidai!) leleteket, és a leghatározottabban lándzsát tört a kincsben szereplő népvándorlás kori tárgyak eredetisége mellett. Bár Fettich csálhatatlanságát illetően a 60-as években alapos kételyek merültek fel (ezekről alább szó esik, mivel a kérdés megkerülhetetlen), s kezdtek megintgatni mojgrádi eredményeit is, az akkori körülmények közt ezt még senki nem mert kimondani. Nagy-nagy óvatosságra intette ugyanis a kutatást, hogy 1970-ig az egyetlen kétségtelen hitelű gepida fejedelmi lelet az 1889. évi I. apahidai síregyüttes⁴ volt. Önmagában véve is rejtélyes, unikum-számba menő tárgyak gyűjteménye, csüngőihöz, különösen aranylemez díszítményeihez eladdig sehol nem akadt párhuzam. Az apahidai sírleletből feltárolt különös és sajátos gepidai ötvösművészet arra figyelmeztetett: nagy merészség lenne a mojgrádi leletek hitelességében csupán Apahidára hivatkozva kételkedni. A mojgrá-

di csatok s egyéb tárgyak formája, díszítése csak egy fokkal (igaz, jókora fokkal) volt szokatlanabb, mint az apahidai unikumoké (1. ábra).

Az 1970-es évek elején azonban két gyors egymásutánban előkerült és közzétett gepida fejedelmi lelet valósággal knock out-olta a mojgrádi leleteket. Először a szamosfalvi kincs (1970)⁵ arany csatjaival, gyűrűivel, gyöngyeivel, karpereceivel, díszes korongcsüngőjével, röviddel később (1972) pedig a II. apahidai királysír.⁶

A két új, kétségtelen hitelű nagy aranylelet szorosan kapcsolódott egymáshoz is és az apahidai I. királysírhoz is. Megsokszorozták a gepida királyi ötvösműhelyből származó alkotások számát (az I.

1. ábra. A mojgrádi kincs hamis népvándorlaskori aranyai. Fettich Nándor nyomán
Abb. 1. Die gefälschte völkerwanderungszeitliche Goldgegenstände des Schatzes von Moigrad. Nach N. Fettich

apahidai sírból ismert 19 aranytárgy a két új lelettel 200-ra szaporodott!) s egyben az egész műhelykört a korabeli európai csúcsra emelték. Ugyanakkor az Apahida–Szamosfalva leletcsoportból egyetlen tárgy sem került elő, amely akár távolról is emlékeztetett volna a „mojgrádi” leletekre. Amikor a Szamosfalva–Apahida II. publikáció közös különnyomata⁷ széles körben elterjedt (1973), merőben új helyzet állott elő a mojgrádi úgynevezett népvándorláskori leletek megítélésében. Ennek következménye volt, hogy Mojgrád eltűnt könyvem térképéről, nemcsak onnan, hanem a hunkori és gepida régészetből is. A leendő „10 kötetes” Magyarország története első kötete számára írott munkámban⁸ már nem szerepel sem a Mojgrád név sem a mojgrádi lelet. Az önhibámon kívül nyomtatásban végül is csak 1984 végén megjelent munka⁹ ismeretét természetesen nem kérhetem számon egy 1983-ban lezárt kéziratból, szövegem és térképem azonban igazolja, hogy a „mojgrádi” népvándorláskori lelettel már 1971/72-ben sem számoltam.

Tudományos munkákban haladéktalanul levonta a következtetést a román kutatás is. Sever Dumitracunak a bihari tóti kincsről írott monográfiájában (1973) hiába keresnénk a közeli Moigrad nevét, holott a kincs kapcsán a könyv összefoglalja és újraközli a Románia területén előkerült 4–5. századi aranyleleteket.¹⁰ Nem szerepel a lelet és a Moigrad név a korszakról 1975-ben kiadott angol nyelvű gyűjteményes kötetben, sem R. Harhoiu-nak az Erdély 5. századi viszonyait összefoglaló részében, sem pedig K. Horedtnak a gepida régészetet összefoglaló tanulmányában.¹¹ Annál bővebben foglalkoznak mindketten a szilágysomlyói, szamosfalvi kincsekkel és az apahidai sírleletekkel. Egy évvel később (1976) a pietroasai kincs kapcsán R. Harhoiu valamennyi romániai 5. századi lelettel foglalkozik, katalógusában azonban ezúttal is hiába keresnénk a Moigrad nevet.¹² Magától értetődően ugyanez a sokatmondó hallgatás jellemzi az imént említett tanulmány kibővített angol nyelvű változatát (1977).¹³ – Jegyezzük meg a dátumot, az 1977-es esztendő a mojgrádi lelettel kapcsolatban – átmenetileg – „fordulat” lesz.

A mojgrádi „népvándorláskori” leletekről nem kellett megírni, hogy hamisak, ezt már majd minden kutató tudta vagy sejtette. Makkay János a mai napig valami hivatalos és hatásos deklarációt vár, holott ennél sokkal többet jelentett, hogy Mojgrádról nem beszélt többé az értő kutatás. 1973-ban adta ki a kitűnő J. Tejral azt a könyvét,¹⁴ amely a Dunavidék 5. századi leleteinek példás összefoglalását tartalmazza. Sok leletet közöl, sok térképpel, Mojgrádot azonban nem találjuk benne. 1975-ben látott napvilágot V. Bierbrauer nagy monográfiája, amely nemcsak Itália 5–6. századi nagy kincseit és sírleleteit tette közzé, hanem gyakorlatilag újraközli – nagyon is újraközli! – az itáliai leletek dalmáciai és Dunavidéki „Hinterlandját” is, – a Mojgrád nevet ebben a vastkos kötetben sem látjuk viszont.¹⁵ Még negatív

értelemben sem: minek valamiről beszélni, ami nem létezik. Az utóbbi munkához kapcsolódva közölte Z. Vinski Jugoszlávia „osztrogót” korszakának (beleértve a gepida leleteket is egészen a Bánságig) leleteit. Anyagában számos olyan csat és más díszítmény fordul elő, amely kitűnően kapcsolódik az Apahida–Szamosfalva körhöz, de semmiféle kapcsolatot nem mutat az ún. „mojgrádi” leletekkel, – nem is szól hát róluk.¹⁶

Folytathatnám a mindennél többet mondó hallgatólagos kritikák felsorolását, de nem érdemes. Elég lesz két újabb nagy európai gyűjteményes munkát említenem. Az egyik német alapossággal és térképek hosszú-hosszú sorozatával újraközli a Meroving-kori Európa valamennyi 5–7. századi kardját, kard töredékét, kard tartozékát. Mindent megtalálunk benne, csak a mojgrádi kardfüggesztő-fület és kardgomb gyűrűdíszet keressük hiába.¹⁷

Valósággal döntő ellenbizonyíték a svéd Birgit Arrhenius hallgatása. A szerzőnő két évtizeden át kutatta az európai 5–7. századi rekeszes ötvösművek rekesztechnikáját és ékköveit. Alkalma volt valamennyi leletet személyesen megvizsgálni s az ékkő berakások anyagát, formáját, technikáját modern módszerekkel elemezni. Módja és lehetősége volt Kolozsvárt illetve Bukarestben a számára fontos valamennyi vizsgálatot elvégezni az apahidai I. és II. sírlelet és a pietroasai kincs rekeszein. Eltekintett azonban a moigradi leletek vizsgálatától, könyvében a név sincs megemlítve.¹⁸

1977-ben, 1980-ban és 1982-ben módomban volt eredetiben látni a mojgrádi leletekből mindazon rézkori és „népvándorláskori” aranyakat, amelyek ki vannak állítva a bukaresti Történeti Múzeum kincstárában. A népvándorláskori tárgyakról sejteni lehetett, hogy hamisítványok, kivált az ugyanott kiállított apahidai és szamosfalvi igazi gepida leletekkel összehasonlítva. Az igazi gepida fejedelmi leletek időközben tovább szaporodtak. Előbukkant a III. apahidai királysírnak az első kettőn túltevő díszcsatja.¹⁹ A Tolna-megyei Németkér lelőhellyel közzétett 5. századi arany-lelet töredékről kiderült, hogy valójában a Szabolcs-megyei Orosról származik.²⁰ Több ízben közzétették a verseci Milleker-múzeum Palánkon talált arany dísztagját, az apahidai műhely vagy korszak kitűnő alkotását.²¹ Sikerült fényképet szereznem a nagyváradi gepida fejedelmi temetőből Marc Rosenberg gyűjteményébe jutott rekeszdíszes aranyakról.²² Mindezek kitűnően kapcsolódtak egymáshoz s végleg kirekesztették a gepida ötvösségből a „mojgrádi” leleteket.

Már a 70-es évek elején nyilvánvaló volt azonban, hogy a romániai kutatásban létezik egy másik vonal is, amelynek lelet és a lelőhely fontos. Ez a vonal a mojgrádi népvándorláskori leletek értékelésében szigorúan tartotta magát, mondjuk így: Fettich Nándor 1953. évi eredményeihez. 1971-ben kiállították a szigonyt, a kisebbik aranycsatot és három arany karperecet Londonban „from the grave of a Gepid

prince". „It was found in 1912 at Moigrad, district of Sălaj. It dates from the 5th–6th centuries". A bibliográfiai hivatkozás Fettich monográfiája.²³ Ugyanez a kiállítás került a bukaresti Történeti Múzeum kincstárába, s áll ma is, katalógusok, képeskönyvek ebben a formában népszerűsítik.²⁴ Amikor az 1971. januárjában megnyitott első változatot 1970-ben előkészítették, a mojrádi népvándorláskori leletek megítélésében még valószínűleg ugyanaz a bizonytalanság uralkodott, mint nálunk. Egyéb híján elfogadták Fettich megállapításait, ám nagyon óvatosan, mint a szűkkörű válogatás tükrözi. Az, hogy ez az alaptézis mindmáig nem változott (igaz: a kiállított mojrádi népvándorláskori leletek száma sem!), az Kurt Horedt fellépésének köszönhető.

Horedt célul tűzte ki, hogy a mojrádi népvándorláskori leletek valódiságát igazolja. Elsősorban a „népvándorláskoriakat", a rézkori kincsről – mint arról a megelőző tanulmányban szó esett – akár szívesen meg is feledkezne.²⁵

Megjegyzem még, hogy maga Horedt soha nem tanulmányozta a mojrádi leleteket, kiinduló alapja Fettich monográfiája.

Az A. = rézkori lelet ismertetése után, amelybe melleleg az arany karpereceket is beosztja s ezzel a bukaresti kincstárban kiállított 5 „népvándorláskori" mojrádi leletből egycsapásra hármat „szanál", következők a B. lelet. Amely szerinte egy „hun sírlelet". Mégpedig a létező legigazibb.

A hun lelet legfontosabb darabja a tör vagy kardfüggesztő. Nyilván Fettich nyomán (Horedt M. Ebertet és J. Wernert emlegeti) hangsúlyozza a függesztő-fül mintázatának azonosságát (mustergleiche Entsprechung) a tamáni törfüggesztővel, a tárgyak korát Werner keltezéséhez igazítva. Észreveszi, hogy a mojrádi függesztőfül jobbra fordul, „balkezes számára". Ennél azonban jobb magyarázatot talál. László Gyulának abból a megfigyeléséből kiindulva, hogy a honfoglaló magyarok [NB 500 évvel később!] a sírban néha megfordítják a fegyverek helyzetét, úgy véli, hogy a darab eleve a temetés számára, halotti kardnak készült (Totengerät für die Bestattung). Értsd: olyan kardnak vagy törnek, amelyet eleve fordítva kívántak a sírba helyezni. S mivel ezt a ravasz hun trükköt egy hamisító mégsem 'alálhatta ki, készen kapjuk a lelet eredetiségének végítéletét: „Es liegt also kein Anlaß vor, die Echtheit des Stückes anzuzweifeln"²⁶

Ezt a minden ízében „eredeti" hun kardot immáron csak fel kellett szerelni. Ezt a szerző az iménti magas nívón oldja meg. Természetesen ugyanarról a kadról származtatja az egymásba fonódó karikákat mintázó arany gyűrűdísz. A szerző ugyan bevallja, hogy a hunkorból még hasonlót sem ismer (nem is ismerhet, hiszen ezek a gyűrűdíszek csak a hunkor vége után jó évszázaddal tűnnek fel először), ám a kérdést könnyen áthidalja. Ha a kard keletről származik – s ebben a fentiek után ki kételkedhet? – akkor nyilván a hunoktól származik montírozása és

díszítése is. Ha pedig mindez keletről és a hunoktól ered, akkor természetesen korábban fellép Mojrádon, mint nyugaton.²⁷

Ide sorolja végül a poliéder foglalatos gyöngyöt is, amelyből „Große polyedrische Schwertperle" lesz, amely „als magischer Schwertanhänger diene, ein Beleg für die Echtheit des Fundes" – teszi hozzá – hiszen 1912-ben még senki nem ismerhette J. Werner ezzel kapcsolatos elméletét.²⁸ Azt persze nem vizsgálja, hogy a mintegy 50 db hun és hunkori kard fityegő gomb között egyetlen hasonló sincs, számára ismét az „elv" a lényeg, egy hamisító 1912-ben mit sem tudhatott „mágikus" kardfüggesztőkről, tehát mind a „kardgyöngy", mind pedig az egész „kard" igazi, valódi, összetartozó.

A továbbiakban is retteg a gondolattól, hogy valaki hamisítványnak nézze ezeket a leleteket. Pedig (látuk) senki nem írt ilyesmit.

A nagy övcsaton, igaz, ami igaz, szokatlanok a cellák. De hát ettől még nem hamis, hiszen az 5. századból nagyon sok csat változatot ismerünk, sajátos pl. a regölyi is. A kis csat gyakori hunkori forma. Igaz, vese alakú cellái szokatlanok, de ez esetben éppen ez szól eredetiségük mellett – fordítja visszajára az eddigi gondolatmenetet.²⁹

Végezetül a kardhoz sorol néhány bordázott aranylemezt is, ezek a markolatot borították volna. S ekkor rádöbben, hogy valami baj van, hiszen a hun díszkardot (Prunkschwert) csupa gyűrött, törött, szakadt darabból sikerült összehoznia. Megszületik a salamoni ítélet: a töredékek egy életben viselt és használt kard részei, csupán a balkezes függesztőfűl szól Totenwaffe mellett . . . (?).³⁰

A továbbiakban minden összejön a leletben, ami egy hun nagyúr temetkezéséhez szükségeltetik. Felfedezi a nyeregkápa szalagalakú szegélyét, a halotti korona töredékét, a reflexj íves szalagdíszítését, a hun madárszimbolikát s mindezek csúcscaként az ázsiai úrnak okvetlenül járó Életfát vagy Halottfát (Totenbaum/Lebensbaum), ami nem egyéb, mint a méternyi hosszú aranyszigony.³¹

Mindez olyan gyermek, hogy régészeti proszemináriumi dolgozatnak se lenne elfogadható. Nagynagy liberalizmus kellett hozzá, hogy ezek az ötletek komoly helyen napvilágot láthattak. Bizom benne, hogy mindezt maga a szerző sem vette komolyan, hiszen a mojrádi hun fejedelmi sír ötlete nem tudományos megfontolásból született. Az elméletnek az a lényege, hogy az Észak-Moldvából kiinduló hunok (Concești sírlelet) nem hatoltak be a román síkságra, hanem ugyanazon az úton törtek be Észak-Erdélybe, amelyen 1241-ben Kadan, Batu alvezére. Ez pedig a Radnai-hágó lenne. (Amelynek használatára az I. évezredben a legcsekélyebb bizonyíték sincs). Alighogy beértek a hunok Erdélybe, a tartomány északi peremét pásztázva máris kifelé haladtak belőle. Vonulásukat a mojrádi fejedelmi sír és a szilágyoslyói kincs jelzi. S onnan már nyílegyenes út vezet Szeged-Nagyszéksóság . . . Erről legyen elég ennyi.

Úgy vélem, Makkay János nem vette észre, miről van itt szó. Komoly tudományos eredményként kezeli Horedt dolgozatát, kivált mivel a jól képzett szász régész szívesen megszabadult volna a Porolisum-Mojgrád lelőhelyet feleslegesen terhelni látszó rézkori aranyaktól.

Horedt a Radnai-hágón át Erdélybe hatoló 4. század végi (!) hun vezérhez köti végső konklúziójában az általa összeválogatott mojrádi leleteket. Mindez hihetetlennek tűnik. Nem valószínű, hogy ne tudná: a kardgomb-gyűrű késői 6. 7. századi típusú, a poliédergyöngy késői 5. századi női ékszer töredéke és így tovább. „Elméletének” tehát alighanem tudományon kívüli mozgatói voltak. Amivel Makkay János szenvedélyes bírálóit kivívta, az viszont egyáltalán nem az ő véle. Az aranszigony, a „Trident” már 1971-ben mint a mojrádi lelet népvándorláskori részének fődarabja volt kiállítva Londonban. Természetesen Fetiche nyomán, aki az arany szigonyt a népvándorláskori „fejedelem számára készült jelképes tárgynak”³² határozta meg. Horedt ehhez csak saját ötletét tette hozzá, szerinte a szigony Életfa lenne.

A mojrádi szigony egyébként soha nem volt a pietroasai nagy kincs tárlójában kiállítva. Makkay János ezzel kapcsolatos ironikus megjegyzései³³ megalapozatlanok s csak arra jók, hogy egyéb állításait is kétségbe lehessen vonni. A pietroasai kincs a 17. vitrinben van, míg a „mojrádi népvándorláskori aranyak” az 1889. évi I. apahidai sír válogatott leleteivel, a völci lelettel, a cilnăui hun aranycsatokkal és a buhăeni hun diadémával együtt a 15. vitrinben található.³⁴

Horedt dolgozata után a mojrádi „Prunkgrab” meglehetősen kelleetlenül beépült Románia 400–450. közé keltezhető aranyleletei közé. R. Harhoiu a korszak kitűnő specialistája márcsak udvariasságból sem tudott egy ideig mást tenni,³⁵ kivált K. Horedt jelenlétében, aki a „Schamanengrab aus Moigrad”-dal kapcsolatos egyre fantáziadúsabb új téziseit egy konferencián tálalta fel. Horedt ez alkalommal már arra helyezte a hangsúlyt, hogy Concești és Moigrad azon hunokkal kapcsolatba hozható fejedelmi leleteknek a képviselői „die sonst in Siebenbürgen und in der Moldau fehlen”.³⁶ – Horedt Münchenbe költözése (1981) után Harhoiu korábbi látszólagos engedékenységét drasztikusan visszavonja: „Es bleibt fragwürdig, ob der mit modernen Fälschungen durchtränkte Schatzfund von Moigrad, Jud. Sălăj, etwas mit den Hunnen zu tun haben könnte”.³⁷ Vagyis a Horedt-féle hun „sámánsír” létezését elsőnek vonta kétségbe.

Jó okkal, hiszen – láthattuk – a mojrádi „népvándorláskori” leletek hitele oly annyira megrendült a 70-es években, hogy az egyetlen önkéntes „hivő”, K. Horedt már alig volt képes egyébre, mint vad ötletekkel megpróbálni menteni a menthetőt. Történt ez pedig azon esztendőkből, amikor a mojrádi „népvándorláskori” aranyak hitelességének minden korábnál szenvedélyesebb védelmezője akadt, Mak-

kay János személyében. Makkay – előző dolgozatunkban ismertetett: Mojrád = Tiszaszőlős elméletének talán legfontosabb kellékei (vagy ahogyan az elmélet megalkotója szeretné: bizonyítékai) a mojrádi „népvándorláskori” aranyak, hiszen nélkülük Tariczky Ede „arany mellvértés lovagját” semmilyen formában nem lehet megjeleníteni. Az elmélet számára létkérdés, hogy a mojrádi = tiszaszőlősi népvándorláskori aranyak hitelessége minden vitán felül álljon, mivel nélkülük az egész elmélet – a rézkori aranyakra épített is – összeomlik.

Mert azt ugyan elméletileg ki lehet jelenteni: „semmi kétség, hogy csakis sírmellékletekről lehet szó a népvándorláskori aranyak esetében!”³⁸ ezt azonban Tiszaszőlős viszonylatában csak Tariczky nem létező aranyaival lehetne alátámasztani. A mojrádi aranyak attól ugyanis még nem válnak automatikusan hitelessé, hogy tiszaszőlősinek kereszteljük át őket.

Jól látja ezt Makkay János is, aki – szemmel láthatólag – nem nagyon bízik Horedt hervatag érveiben, – a mojrádi leletek zömének Horedt vélekedésénél sokkal későbbi korával, a sír(ok) nem hun etnikumával, a leletek kétneműségével nagyon is tisztában van. Sürgősen segítséget-támogatást várna a népvándorlás kori kutatás oldaláról. Az elmúlt 15 év szakirodalmában azonban a jelen dolgotat bevezető szerencsétlen mondaton és Horedt találgatásain kívül nem talált ügye számára támogatást, – fentebb kifejtettem miért nem. Szívesen vett hát minden megnyilvánulást, köztük Nicolae Vlăssăla alább idézendő töprengéseit.

Egyetlen egy támogatást kapott ugyan, de abban nem volt köszönet. A Mojrád = Tiszaszőlős elmélet még csak a levegőben terjengett, amikor követőre talált Kiss Attila személyében. Kiss Makkay elméletének ismeretében és azt (előlegben s látatlanban) teljes mértékben elfogadva, kíváncsi volt rá, hogyan fogadják a „hiteles” Tiszaszőlős lelőhelyre áthelyezett mojrádi aranyakat nagy anyagismerettel bíró német szakemberek. Az 1982-ben a mainzi Römisches Germanisches Zentralmuseumban tartott házi kollokviumon³⁹ azonban visszajára sült el a fegyver, éppen az ellenkezőt eredményezte, mint amit Kiss várt tőle: kétségbe vonták a mojrádi népvándorláskori leletek valódiságát!

Ez hát a Makkay Jánostól várva-várt „deklaráció”, amivel Makkay felettébb elégedetlen. Azzal vág vissza, hogy a német kutatók kifogásai csupán „technikai jellegűek”, amelyek azt feszegetik, hogy a darabok valamely része „nem úgy készült, ahogy annak készülnie kellett volna”. Csakhogy ez abban a múzeumban, amely dús gazdag eredeti népvándorláskori kincsein túl a világ legnagyobb népvándorláskori másolat-gyűjteményével rendelkezik, nagyon is súlyos érv. A múzeum laboratóriuma világhírű, a mi bonyolult népvándorláskori leleteinket is gyakran restaurálja, – ha technikáról beszélnek, tudják mit beszélnek. Nem lehet s nem szabad azzal sem érvelni,

hogy „a kincs eredetiségében is kételkedő szakemberek saját maguk soha nem vizsgálták meg eredetiben a darabokat”,⁴⁰ hiszen Makkay Jánosnak bárkinél jobban tudnia kell, hogy mit követel. Ha majd neki sikerül „eredetiben megvizsgálni” a mojrádi rézkori aranyakat, akkor állhat elő hasonló kíváncsival a népvándorláskoriakat illetően . . .

Egyébként alább látjuk majd (sajnos, csak egy rövid jegyzőkönyvi kivonat nyomán), hogy amit a mainzi szakemberek észrevételeztek, az lényegében „ül”.

Mielőtt rátérnék a mainzi szakemberek vizsgálataira s a magam részletes kiegészítő megjegyzéseire, már csak egy valami van hátra. Meg kell vizsgálnunk annak a kutatónak az érveit, aki eredetiben és részletesen tanulmányozta az összes mojrádi aranyat s aki a „népvándorláskori” darabokat feltétlenül hitelesnek tartotta. A személyiség roppant súlyos, Fettich Nándort a 30-as évek közepétől Európa, ha úgy tetszik a világ legjelentősebb népvándorlás kor szakértőjének tartották – s jó ideig, joggal. 1923 és 1946 között ő kezelte kontinensünk talán legnagyobb, de mindenesetre legsokoldalúbb népvándorláskori gyűjteményét, anyagismerete előtt mindenki meghajolt. Kérdés azonban, hogy nagy súlyú véleménye mindenkor megalapozott volt-e, s ha netán sikeres, okvetlenül megbízható-e?

Ma már világosan látjuk, hogy Fettich Nándornak, mint minden nagy kutatónak „korszakai” voltak. A mojrádi lelettel akkor szembesült, amikor a csúcson már régen túljutott, amikor elméleti megfontolások vagy éppen a rosszul ideologizált gyakorlat elindította azon az úton, amely végül is régészeti leletek elhibázott interpretációján és keltezésén át vad feltevésekbe való hitbe hajszolta.

Kronológiai érzékének különös fellazulása „A népi és kulturális kontinuitás a Kárpát-medencében” címen megjelentetett kiadványban érzékelhető először pregnánsan, – éppen a mojrádi leletek kapcsán. A mojrádi „leletegyüttest” Fettich a 4. században „megújuló” dák fémművesség alkotásaként interpretálta.⁴¹ Ősi elemek és előképek késői „felújítása” – szerinte – a rézkori nagy aranylemezek csüngő, a bronzkorig visszanyúló elemeket továbbörökítő „dáki művészet” alkotásainak véli a rézkori madár illetve rája-alakú lemezekszereket is, vagyis ma már abszolút hitelesnek számító rézkori aranyékszereket jó 3000 évvel későbbi munkákként tárgyalt.⁴²

Két évvel később a minden ízében jellegzetesen 5. századi gyulavári germán lemezfibulákat, ezüstcsatot vezet le „egy helyben élő, állandó őslakosság” szellemi kincseiből, miközben ugyanott azt a meglepő nézetét fejt ki, hogy a honfoglaló magyar művészet viszont az „V. századi nyugati gót művészeti kultúrában”⁴³ gyökerezik.

Mindezek azonban legfeljebb csodabogarak, különös elméletek voltak. A kutatást megzavaró komoly veszedelmet jelentett viszont a „késői hun” fémművesség „történetéről” megjelentetett vaskos

opusa. Ebben technikai ismérvek (pl. az ékszerek fehér vagy barnás paszta és ragasztó kitöltése) és fogások (granulák, poncok) már elsődlegesen a leletek kronológiai sőt etnikus értelmezésében. Ötvösfogások révén kapcsolja egybe az 5. századi bakodpusztai, a 7. századi zalesjei és a 10/11. századi darufalvi leletet, az utóbbit a Martinovka-kultúrába tartozó 6. századi hun fejedelmői temetkezésnek deklarálva.⁴⁴

A Hampeltől helyesen a 10/11. századra keltezett⁴⁵ darufalvi kincs 11. századi keltezését hiába próbálta Török Gyula (hiteles 11. századi halimbai sírlelet segítségével!) megvédeni,⁴⁶ a tekintélyelv erősebbnek bizonyult: a darufalvi kincs több, mint egy évtizeden át „késői hun sírleletként” tündökölt a szakirodalomban,⁴⁷ technikai vizsgálatára⁴⁸ is ebben a minőségben került sor.

Végül szinte ágyúval kellett löni verébre s a darufalvi kincs valamennyi darabját részletesen újra feldolgozni ahhoz, hogy az 1907. évi eredeti keltezés helyessége visszaálljon. E munka során teljes komolysággal kellett tárgyalni, hogy a 11. századi darufalvi nyakperec nem a 4. századi szilágysomlyói eskügyűrű „késői hun” másolata.⁴⁹

Az elmondottak technikai és elméleti alapokon megrendült kronológiai érzékről tanúskodnak, ami azonban mégsem azonos a hamisítványok és eredeti leletek összetévesztésével. Márpedig a hamisítványok leleplezését segítő érzékére és tudására Fettich különösen büszke volt, mint alább majd ő maga mondja el. A 20-as, 30-as években valóban remekelt a hamisítványok leleplezésében, a 40-es évek elején azonban, úgy látszik nemcsak kronológiai érzéke mondta fel a szolgálatot.

Sajátos, de hamisítványok leleplezésére az a régész a legkevésbé alkalmas, aki maga is művész, esetünkben ötvös. Márpedig Fettich kiváló ötvös volt, a 40-es évektől pedig jobban izgatta az ötvösség, mint a régészet.⁵⁰ Az ötvös a készüléstechnikát vizsgálja, vagyis egy másik ötvös kezemunkáját, fogásait, szerzőnyomait. S ha az a másik ötvös – tegyük fel: egy ügyes hamisító – elég képzett és furfangos, akkor kész a baj: a jó technikai és egyéb fogások elhomályosítják az összbenyomást, az ötvös-régész tehát mindenki másnál nagyobbat tévedhet. Erre, az európai hírre vagy hírhedségre jutott példát éppen Fettich Nándor szolgáltatta.

1937-ben a morvaországi Kralová-ról (németül „Königsberg”) származónak mondott sas alakú rekeszdíszes fibulát vásárolt a nürnbergi Germanisches Nationalmuseum. A „közvetítő” egy müncheni régiségkereskedő volt. A mesteri rekeszművel és pompás ékkövekkel borított fibula eredetiségét Hans Zeiss müncheni professzor kitűnő régészeti érvekkel megtámadta, többek között azzal érvelt, hogy ilyen fibula nem kerülhetett elő Morvaországból. Zeiss érvei nyomán a régiségkereskedő ellen bírósági eljárás indult, amelynek során heves vita tört ki a fibula eredeti vagy hamis volta mellett

érvelő nagynevű professorok és szakértők között. A vitának 1941. július 23-án nem kisebb hatalom, mint a Nemzetiszocialista Párt pártkancelláriája vetett véget, – elvégre egy kiemelkedő politikai jelentőségű *germán* ékszerrel volt szó. Nagyhírű szakértőket hívtak meg (és rendelték oda) a sasfibula megvizsgálására és nyilatkozattételre. A továbbra sem csillapodó vitát Fettich Nándor minden részletre kiterjedő technikai elemzése (Fettich szétszedte a fibulát) döntötte el.^{5.1} A tökéletes korabeli technikára és saját nagy gyakorlatára hivatkozva kinyilvánította, hogy a sasfibula „minden kétségen kívül eredeti”.^{5.2}

A jegyzőkönyv kivonat szerint Fettich vizsgálatai valóban minden részletre kiterjedtek, a kopásra, szennyeződésre, patinára, a kövekre, a technikai megoldás fogásaira. Mindezek alapján kategorikusan kizárta még a gondolatát is, hogy hamisító művéről lenne szó. Véleményét 4 régészprofesszor egészítette ki saját technikai és stíluskritikai adalékaival, közöttük olyan, aki Fettichre hivatkozva sürgősen visszavonta korábbi „tévés” nézetét. Ez a bécsi Eduard Beninger volt, aki 1938 elején még hamisítványnak tartotta a fibulát egy nagyon fontos észrevétel alapján, a fibula kapcsolószerkezete ugyanis teljesen elhibázottra sikerült, egyetlen más sasfibulán sem fordult elő hasonló. Beninger akkor megjegyezte, hogy a fibula alkotója a rokon példányoknak csak az előlapját láthatta, a kiállított tárgyaknak valóban nem látható a hátlapja. Most nem beszélt erről. A náciik főrégésze az erdélyi szász Hans Reinert diadallal jelentette be az egyik „legszebb és legrértékesebb 5. századi keleti-germán munka” eredetiségét, – a kételkedő Zeiss és Stokar professzorokat nyugdíjazták.

Az ügynek immáron csak egy szépséghibája van. 1949-ben a rendőrség rábukkant a müncheni Luitpold Pirzl műhelyére. Pirzlről kiderült, hogy az 1938-ban vád alá helyezett müncheni régiségkereskedőnek dolgozott, anélkül, hogy tudta volna milyen célból készülnek az ötvösművek, egyszerűen teljesítette a rendeléseket. Legalábbis ezzel védekezett. Pirzlnél előkerültek a „königsbergi” sasfibula 1937-ben készült műhelyfelvételei, köztük olyanok, amelyek a fibulát még kövek nélkül ábrázolják. Megtalálták egy csomó más „népvándorlás kori” hamisítvány tervezését is.^{5.3}

Amikor G. Lill végre igazságot szolgáltatott az időközben elhunyt Hans Zeiss professzornak, nem hallgathatta el, hogy a hamisítvány eredetisége mellett Fettich érvelt a legerősebben.^{5.4}

Lill leleplezése csak 1952-ben látott napvilágot s 1953-ban vált ismertté Magyarországon. Fettich 1951-ben lezárt és 1953-ban megjelentetett Mojgrád-publikációja idején még nem tudhatott róla. Mással ugyanis aligha magyarázható, hosszas dicsekedése arról, hogy „Mauthner hamisítványai behálózták egész Európa múzeumait. E hamisítványokat nagy múzeumok is megvásárolták”, kivéve a Magyar Nem-

zeti Múzeumot, ahol Mauthner neki „egyetlen hamisítványt sem tudott eladni” mivel „senki annyi hamisítványát nem leplezte le – itthon és külföldön – mint én.”^{5.5} Bölcsebb lett volna hallgatni.

A fentiek után nem hiszem, hogy Fettich Mojgrád-publikációját természettudományos igazsággként kellene kezelni. Nem szentségtörés, hanem sürgős feladat a mojgrádi „népvándorláskori aranyak” vizsgálata. Sajnálhatjuk, hogy e feladatot előbb ismerték fel Mainzban, mint Budapesten vagy Bukarestben.

Makkay János „Mojgrád = Tiszaszőlős” elméletét a nyugati szakvilág fontos központjában a mainzi Römisch-Germanisches Zentralmuseumban a Magyar Nemzeti Múzeum régésze Kiss Attila kísérelte meg elfogadtatni, – mindenesetre előbb (1982), mielőtt maga az elmélet megalkotója kirukkolt volna vele.^{5.6}

Kiss a kétely halvány árnyéka nélkül, teljes mértékben elfogadja, hogy a mojgrádi népvándorláskori aranyak a tiszaszőlősi „arany mellvértes lovassírból” (Reitergrab mit Goldharnisch) származnak, s ezzel eredetiségük, hitelességük problémáját megoldottnak tekinti. Ugyanakkor a maga részéről is hozzátesz a hitelesség „bizonyítékaihoz” egy megfigyelést, amellyel – akarva-akaratlan – újabb adalékkal szolgál ahhoz a megállapításhoz, hogy a mojgrádi népvándorláskori leletek hamisítványok. Megfigyeléséhez jó fénykép (2. ábra) segítségével jutott, amelyen olyan részletek is kivehetők, amelyek Fettich publikációjában nem láthatók, – amint azt maga Fettich is elpanaszolta.

2. ábra. Ugyanaz a jobb felvételen. Archivfotó
Abb. 2. Dieselbe auf einer besseren Aufnahme. Archivfoto

Kiss „döntő bizonyítéka” az eredetiség mellett az lenne, hogy a nagy aranycsat négyzet alakú szorítólemezőnek középső nyolcszögletes ékkövére koncentrikus körök, az ugyanezzel a kövel együtt belső, kisebb négyzetet alkotó háromszög alakú sarokkövekre pedig kör-körök vannak körzővel bevésve. „Ugyanilyen” díszítések vannak ugyanis az 1837-ben felbukkant, de csak 1842-ben múzeumba jutott és a szakkörök előtt 1868-ig ismeretlen híres petrossai (Pietroasa) kincs ékkövein. Vagyis „az 1839. évi tiszaszőlősi sír” csatját olyan – eddig a kutatás előtt nem ismert – motívumok díszítik, amelyek eredetiségéhez sőt elsőségéhez nem férhet szó, – hiszen a tiszaszőlősi lelet gyakorlatilag korábbi, mint a petrossai. Még akkor sem kételkedhetünk, fejtegeti tovább Kiss, ha a „mojgrádi kincs” 1912. évi felbukkanásából indulunk ki. Nem, mivel az 1967-ben talált, 1970-ben közzétett regölyi sírlelet egyik fibuláján a mojgrádi kisebb, kerek szorítólemezős aranycsat sajátos vese-alakú ékköveinek a formai párja fordul elő, mégpedig ugyanolyan koncentrikus kör díszítéssel, mint amilyen a mojgrádi nagyobb csat ismeretett sarok ékkövein látható, – vagyis a vitathatatlan hitelű regölyi fibula egycsapásra mindkét mojgrádi/tiszaszőlősi aranycsat eredetiségét igazolja. Mégpedig egy olyan apró technikai részlet illetve díszítmény segítségével, amelyet eddig senki nem vett észre, lévén, hogy a publikációban nem látható. Nem tudni mit válaszolt a meglepőnek tűnő „bizonyítékra” a mainzi szakkollokvium, így magam próbálok válaszolni rá.

A hamisítók soha nem hagyatkoznak csupán fantáziájukra vagy saját ötleteikre, ha így tennének, aligha tudnák készítményeiket évezredek régiségként eladni. A petrossai ékkövek eredetiségéhez valóban nem fér kétség. Ám a petrossai lelet 1867 után végigvándorolta Európát, kiállították Párizsban, Londonban, Bécsben, ahol mindenütt fényképek készültek róla. A feldolgozást előkészítendő maga Alexander Odobesco is fényképsorozatot készíttetett a kincs tárgyairól. Ezeket szanaszét küldte, így a Magyar Tudományos Akadémia is kapott tőle 1868-ban 13 nagy fényképet.⁵⁷ Vagyis a kincs már publikációja előtt meglehetősen jólismert volt. Csakhamar a kutatás rendelkezésére állt a román nyelvű publikáció (1882) majd pár évvel később a múlt század legmonumentálisabb népvándorláskori monográfiája, amely francia nyelven mai hazánk több könyvtárában is fellelhető.⁵⁸ A több részletben közzétett francia nyelvű munkának már 1889. évi első füzetében megtalálható a 26. lapon az a 9. ábra, amely a kincs ékszereinek rekeszeiben előforduló valamennyi ékkövet csoportosítja. Ezt a mintakönyvet használta a hamisító.

Többszörös koncentrikus körből álló díszítés a 18. század végétől máig talált 4–7. századi rekeszes ötvösművek ékkövein egyedül Petrossán fordul elő, – ott is csak hármast (három körből álló) koncentrikus karika.⁵⁹ A petrossai karikák arányosak, egyenlő távolságban követik egymást, a középső kör mindig kisméretű. Ezeket az ismérveket tévesztette

el a mojgrádi csat hamisítója, aki az ékkövekre „céltablettát” csiszolt: középső szokatlanul nagy körrel, amelyet sűrűn három kör vesz körül. Vagyis négy koncentrikus kört alkalmazott, de nem ókori megfogalmazásban.

Abban Kissnek tökéletesen igaza van, hogy a két-két kettős koncentrikus karikával díszített vese-alakú ékkövek azonosak vagy közeli rokonok Petrossán és Regölyben. E két lelet eredetiségéhez soha nem fért szó, aminthogy a Nemzeti Múzeum RN 24, 1889. számú ismeretlen lelőhelyű hunkori aranycsatjához⁶⁰ sem, amelynek vese-alakú köbététjét szintén kettős koncentrikus kör díszíti. Vese-alakú kövekből azonban antik ötvös soha nem alkotott négylevelű löhere motívumot, meg a „mojgrádi” ilyenformán „komponált” vese-alakú ékköveken nincs is koncentrikus kör díszítés. Aminthogy ismeretlenek a mojgrádi nagy csat sarokrekeszeibe komponált ékkőformákon is, márcsak azért is, mivel ilyen alakú ékkövek sehol nincsenek.⁶¹ Vagyis a hamisító kétszeresen elárulta magát, olyasmin is alkalmazott koncentrikus kördíszítést, ami nem létezik, s ugyanakkor nem alkalmazott azon az ékkőformán, amelyen hiteles leletek tanúsága szerint gyakran előfordulhat. – Ennyit a „döntő bizonyítékról”.

A mainzi megbeszélésen K. Weidemann és H.W. Böhme a következőkkel érvelt a mojgrádi népvándorláskori leletek eredetisége s főleg összetartozása ellen:

1. A P-alakú, rekeszdíszes, kard vagy tör hüvelyre szerelhető függesztő fület alkotója fordítva készítette el. Jelen formájában csak egy jobboldalon viselt kardon szerepelhetné, ami tudvalegőleg nincs.

2. A kerek csatról lemaradt a hátlemező, pontosabban az az alaplap, amelyre a hunkori csatok szögeccsel fel vannak erősítve.

3. A sokszögű gyöngyszerű díszítményen az almandin berakásokat ölelő cellákat nem utólag forrasztották fel, hanem a foglalattal együtt préselték, – ez példátlan a korabeli ötvösgyakorlatban.

4. A nagy aranycsatnak nincs valódi csatkarikája, a meglévő egy gyakorlatilag semmire sem használható, rekeszdíszes, laposaljú karika imitáció. Vagyis a csat hasznavehetetlen.

5. Ugyanennek a csatnak a rekeszei, cellafalai szokatlan, egyedi megoldásúak. Látszik, hogy tervszerűen előre csiszolt almandinokhoz igazodnak. Maguk az almandinok laposak, holott a hasonló csatokon domborodó ékkövek fordulnak elő.

Az ékszerek nem egykorúak. A P-alakú függesztő és a kerek csat az 5. század közepéig terjedő stílusban készült, míg az arany kardmarkolat-gyűrű legkorábban 520-tól léphet fel. A tárgyak tehát nem származhatnak egy sírból.

Weidemann és Böhme észrevételei kevés kivétellel jól „ülnek”, a kivételek nyilván annak tudhatók be, hogy maguk is csak fényképen vagy dián tanulmányozhatták a leleteket, s nem is hosszú ideig. Időrendi megjegyzésükkel vitatkozni lehet, hiszen

Kiss a 6. század első felére tette a „tiszaszőlősi” sírleletet, márpedig egy későbbi sírban korábbi tárgyak – elméletileg – mindenkor előfordulhatnak. Tanácsos lesz ezért alaposabban, részleteiben is megvizsgálni a mojrádi aranyakat.⁶²

A P-ALAKÚ FÜGGESZTŐFÜL

Fettich Nándor azt hangsúlyozta, hogy „ugyanolyan”, mint a Taman-félszigetről származó kardfüggesztő.⁶³ A Taman-i fül korát és stílusát azonban nagynevű feldolgozója az antik és a Karoling korszak és stílus közé helyezte, az akkor ismert párhuzamok alapján az 5–7. századra. Valójában egyetlen jó párhuzamot talált hozzá, Castel Trosino langobard temetőjének arany törhüvelyét a 7. századból.⁶⁴

A Taman-i rekeszdiszes fülből először Fettich csinált hunkori (vagyis 454/55. előtti) hun kardfüggesztőt,⁶⁵ tőle veszi át ezt a meghatározást és korai kelteztést J. Werner.⁶⁶ Mindketten a Kaspi-tó keleti partvidékén a Borovoe-tónál talált Ščučege-i sírlelet (1928) rekeszdiszes P-alakú tör függesztőfülével támogatták meg elgondolásukat és keltezésüket, a šcučegei sírt „Attila-kori” hun fejedelmi temetkezésnek véelve. Vélekedésüket széles körben elfogadták.

A Fettich–Werner féle meghatározásban először a nemrég elhunyt szovjet népvándorlás kor kutató A. K. Ambroz kezdett kételkedni. Ambroz a borovoe-ščučege-i P-függesztőt avar és késői steppei párhuzamok alapján a 7. századra keltezte,⁶⁷ s keltezési javaslatához 6–7. századi formában utolsó művéig⁶⁸ ragaszkodott. Neki lett igaza.

Az időközben heves viták kereszttüzébe került borovoe-ščučege-i leletről (t. i. hogy hunkori vagy sokkal későbbi) váratlanul japán kutatók mondták ki a megfellebbezhetetlen végső ítéletet. A dél-koreai Kerim-ro temető 520–600 közé keltezhető 14. sírjában megtalálták a borovoe-ščučege-i tör szerkezeti testvérpéldányát, mi több: éppen a koreai lelet segítségével sikerült egyértelműen rekonstruálniuk a borovoe-ščučegei tört. Az utóbbiból ugyanis csak az eredeti törmagról lefeszegedett különféle díszítmények kerültek múzeumba, ezek logikai sorrendje és szerepe a kerim-ro-i tör nélkül soha nem lett volna tisztázható. A két tör egykorúsága immáron nem lehet kétséges: 6. század első fele. A törtípus 7. századi utóéletét ragyogóan kinyomozták, míg korábbi „előéletére” eddig mi sem utal.⁶⁹

Borovoe-Ščučege és Kerim-ro összefüggése koránt sem véletlen vagy egyedi. A dél-koreai tör rekeszdisztései meglepően rokonok az ukrainai glodisy/grodsy kincs vagy sírlelet rekesz díszítményeivel, nem véletlen hát, hogy a 7. századra keltezett glodisy leletben P-függesztővel ellátott törhüvely díszek is előfordulnak.⁷⁰

Az új leletek és kutatások a P-alakú kard és tör függesztő fülekről bebizonyították azt, amit a magyarországi avar leletekből már addig is a bizonyosság nagy fokán sejtettünk: csak 567 után és az avarok-

kal jelennek meg Közép-Európában.⁷¹ Ugyanakkor szilárd (beépített) rekeszdiszes változatban csak keletről, a Kaukázus előteréből és a Kaspi-tó vidékéről ismertek. A keleti leletek valószínűleg néhány évtizeddel korábbiak, mint az avarok, márcsak azért is, mivel az avar mozgalommal szilárd rekeszekkel díszített fülek már nem jutnak el a Kárpát-medencébe. – Mindent összevetve a „mojrádi hun-gepida” kard/tör függesztő a levegőbe került, enokák előtti nagyapává vált.

Abban Fettichnek igaza volt, hogy a mojrádi kardfüggesztő nem egyedi alkotás, készítője valóban a berlini Királyi Múzeum „Tamán félszigetről” származó példányát vette alapul, – ez a kardfüggesztő a század eleje óta állandóan ki volt állítva. Vitrinben, üveg alatt, ahol hátul s körül nem volt látható, illetve jól látható.

Az utánzásakor szándékosan alkalmazott kis változtatások a melléfogások sorozatai. A P-alakú függesztők kivétel nélkül egy D-alakú szabályos felső részből állnak, amelyhez rövid szár kapcsolódik. Fejlődésük során profiljuk egyre lekerekítettebbé válik, már a borovoe-ščučege-i S-alakú ívben megy át a P-szárba, pontosan ugyanúgy, ahogyan az egyre rövidülő szárú avar kardfüggesztő füleken is tapasztalható. Az utánzó viszont a „mojrádi” fülnek felül hegyesszögű, legnagyobb kiöblösödésétől pedig szinte vissza felé ívelődő P-fejet csinált s ezáltal a P-szárát megnyújtotta, kihangsúlyozta. Ezzel előállt egy olyan függesztő forma, amelynek nincs párja Euráziában. Méretére nézve sincs. Az alapul vett 6 cm hosszú tamani fül remekül megfelel a borovoe-ščučege-i függesztő fül 5,9 cm-es hosszának, az avar P-függesztők 5–6 cm-es átlaghosszának, míg a „mojrádi”, a P-szár esetlen megnyújtása következtében, egyedülálló méretűre, 7,2 cm-esre növekedett. – Holott még a „fejedelmi” méretű glodisy P-függesztők is csak 6,5 cm-esek.

Elhibázott a felület utánzása is. A tamani rekeszek emberien ötletszerűek, a „mojrádiak” katonásan merevek. Míg a tamáni (és borovoei) rekeszekből az ékkölapok mintegy fele kihullott, a másolónak nem volt szíve hiányosat készíteni, a függesztőfül valamennyi kőberakása szilárdan a helyén ül. A középső nagy kő a tamánin karneol, az utánzaton vörös gránát (vagy üveg?), – az utóbbit a hamisító olyan otrombán szerelte be (Fettich: „nagyon primitív módon”), ahogyan népvándorláskori ötvös soha nem dolgozott, az aranylemezt foglalat ugyanis nem takarajtja az ékkövet! Eltévesztette a másoló (nyilván szándékosan) az egész függesztőt körben keretező illetve a belső rekeszeket kettősztó gömböcsök arányát és méretét: egy nagyobb méretű ékességen nagyobb méretű gömböcsöket várnánk, holott a „mojrádiak” jóval kisebbek, mint a tamániak. A két darab felületes összehasonlítása után is bajos hát egyetérteni Fettich kategorikus véleményével, amely szerint a tamáni függesztő „a legkisebb részletekig megegyezik a mojrádi példánnyal”, mi több: „a

két darab ugyanabban a műhelyben, ugyanazon kéz által készült”.⁷²

A „mojgrádi” P-függesztővel nem az a legnagyobb baj, amit a német szakemberek kifogásoltak, hogy t. i. csak fordítva lehet felszerelni (vagyis tükörképe a tamáninak!), hanem az, hogy *egyáltalán nem lehet felszerelni*. A hamisító ugyanis belül üres, hátul nyitott doboz-fedélnek képezte ki a függesztőt, oldalaira, az oldalsó, lehajló szegélylemezre – a tamáni előkép nyomán, mint vélte! – körös-körül kis karikából álló díszítő sort forrasztott. Ezzel tévedett legnagyobbat, nyilván azért, mivel a tamáni függesztő úgy volt kiállítva, hogy belső hosszanti oldala (éle) nem látszott. A hamisító a mojgrádi függesztőnek erre a belső, hosszanti oldalára is lemezt valamint kördíszítést helyezett, holott a függesztőfülek ezen az oldalon általában nyitottak és mindig díszítetlenek, mivel itt erősítik őket a hüvelyhez. Természetesen díszítetlen a tamáni is, sőt a törésnyomok nyilvánvalóan mutatják, hogy a fül itt más tárgyhoz volt szerelve. A borovoe-ščučego-i fül hosszanti oldalán a keretezés egyáltalán nem folytatódik, csúnya törésfelülete⁷³ pedig pontosan olyan felerősítésről árulkodik, mint a tamánié. Egy másik korai tamáni kardon a P-alakú függesztő nem is különálló darab, hanem egybe van építve a kardhüvelyre szerelt mandzsettával.⁷⁴

A tamáni rekeszes függesztőfület a perem belső oldalának alsó és felső széléhez erősített nitekkel szögezték a hüvelypánthoz. Vagyis felülről és alulról, – a szögecs ma is megvannak. A „mojgrádit” nem harántoldalán, de még hátulról sem lehet semmihez erősíteni, a P-szár legalsó rekesze alól kiinduló egyetlen szögecs jó centiméterre a levegőbe nyúlik (mintha a függesztő hátulról lett volna valamiféle alapra erősítve), a többi – nem létező – szögecsnek csak hült helyét imitálta az alkotó a hátlap nélküli dobozbelsőben az előlap hátoldalán. Számomra teljesen érthetetlen, hogy ezeket az „ordító” különbségeket miért nem vette észre Fettich. Csak az lehet a magyarázat, hogy amikor a „mojgrádi” függesztőt leírta, akkor a háború miatt a tamáni példány már nem volt hozzáférhető. Az egyetlen korábban közzétett fényképen nem látszik a hosszanti oldal, ám Ebert gondos leírása nem hagy kétséget afelől, hogyan néz ki ezen az oldalon.⁷⁵ Leírását nyilván nem tanulmányozta Fettich, a mai jó publikációkat pedig már nem érte meg.

A „mojgrádi” P-alakú függesztő tehát durva és ostoba hamisítvány, amely a berlini múzeum Tamán-félszigetről származó 6–7. századi függesztőfüle nyomán készült.^{75a} (3. ábra).

A KERÉK SZORÍTÓ-TAGOS KIS ARANYCSAT

A csat a hunkorban széles körben elterjedt csat-típus utánérzése akar lenni. Csakhogy míg a Kárpát-medencéből 1912. előtt mindössze 5 db különböző hunkori aranycsat volt közzétéve (azok is rajzban),⁷⁶

addig ma 41 példányt ismerünk.⁷⁷ Az utóbbiakkal minden lényeges ismertetőjegyükre nézve megegyezik a Lengyel-síkságtól az Uralig és Kaukázusig mára megismert 17 db ugyanilyen korú és típusú aranycsat és a 6–8 Nyugat-Európába elvetődött példány is. Elmondható, hogy a mintegy 70 hunkori aranycsat (öv, kardszj és csizmaszj csatok) kivétel nélkül rokona egymásnak s egyben kitűnő előzményei a hunkor utáni fejedelmi divatban továbbélő európai csat-típusoknak (Tournai, Flonheim, Rüdern, Blučina, Apahida I–III. sír).⁷⁸ Az egyetlen, amely egyik előzményhez vagy változathoz sem kapcsolódik a „mojgrádi”.

Nyilvánvalóan hamisítvány, amely azonban csak lazán követi a század elején még alig ismert előképeket. Mára kiderült, nem egyéb, mint a rokonleletek nem ismerésén alapuló egyéni ötlet.

A német kutatók helyesen figyelték meg a technikai hibát. Kétségtelen, hogy a hamisító a rekesz-díszes csattestet körülvevő szögecssekkel nem tudott mit kezdeni. A három szögecs a valódi hun aranycsatok túlnyomó többségén fülecs-szerűen kialakított nyúlványokba illesztve kapcsolódik a felső lemezhez. Innen gyakran arany csövecskében halad a csattest alsó lemezéig, vagyis a felső rekeszlemez úgy erősítik az alsó alaplmezhez, hogy a kettő együtt kis körülszegecselt kerek vagy ovális dobozszerűséget alkot.⁷⁹ A hun csatok más, egyszerűbb – többnyire későbbi – csoportjánál a rekesz felső, szegély-lemezéből haladnak a szögecs az alsó lemez felé.⁸⁰ Harmadik megoldás nincs, – csak „Mojgrádon”. Itt a három szögecs semmilyen formában nem kötődik a rekesz-dobozhoz, mind a három az alsó lemezbe (ami tehát a német kutatók véleményével szemben, létezik!) van beerősítve. A rekesz-dobozt a félig ráhajtott, sőt rákalapált szögfejek fogják körbe, vagyis durván a doboz felső lemezére hajtották őket. Ennek következtében a rekeszdíszes felső lemezt a három szögecsnél megsértették, meggyűrték. Így hunkori ötvös nem dolgozott, a csat az első használat után széthullt volna.

A csattest formája még csak nem is emlékeztet a sok-sok 4–6. századi csatéra, rekeszdíszítése: négylevelű lóhere a hamisító egyéni ötlete. Kombinációjára 4 db petrossai vese-alakú követ vett alapul.⁸¹ Otromba tévedés volt azonban a vese alakú rekeszekbe domború almadinokat alkalmazni, a valódi hun kerekcsatokon domború ékkő legfeljebb másodlagosan fordul elő.

A NÉGYSZÖGLETES SZORÍTÓLEMEZES ÖVCSAT

A valóság néha rácsafol a formális logikára, a német kutatók egyik kritikai megjegyzése elsietett volt. A késői 5. és 6. századból szép számmal ismerünk ugyanis olyan csatokat, amelyekre a karika-rész az alul lapos,⁸² van ilyen a gepida apahidai II. királysírban⁸³ is. Díszcsatok esetében az sem ritka, ha a csat

3. ábra. A moigrádi népvándorláskori stílusú aranyak hátlapja. Fettich Nándor nyomán, nagyítva.
Abb. 3. Rückseite der Goldschmucke in völkerwanderungszeitlichem Stil von Moigrad. Nach N. Fettich, vergrößert.

karika (legyen az valóban karika vagy akár négyszögletes alakú) teljes felületét rekeszek borítják.^{8,4}

A technikai részleteknél sokkal feltűnőbb az aránytévesztés. Nem ismerünk olyan övcsatot, kivált szögletes szorítólemezzel, amelyen a csatkarika nagyobb lenne, mint a felerősítő lemez. A csattestnél nagyobb csatkarika a hunkori kard- és csizmaszj csatokon általános, csakhogy az utóbbi rendeltetésű – az imént tárgyalt – mojrádi csaton ez nincs így, éppenséggel szokatlanul picinyre sikerült a csatkarikája. Ami onnan hiányzik, azt a „művész” az övcsaton vélte pótolhatónak s ezzel máris leleplezte önmagát.

Csatunk középső nyolcágú csillagdíszítése nonsens ebben a korban,^{8,5} a többi rekesz és a kompozíció lehetetlen voltát pedig már a német kutatók hangsúlyozták. Annait mégis érdemes megjegyezni, hogy a rekeszek a szilágyosmlyói II. kincs korongfibulájának felső lemezén, a hög-i kardgombon, esetleg a Childerich-kard tokszáján előforduló különféle minták sajátos összeszerkesztései.^{8,6}

Nagyméretű, szögletes szorítólemezes övcsatból 1912. előtt kevés volt publikálva, kivált rekeszdíszesből. Mára egyedül Itáliából és a hozzá kapcsolódó dunai területekről 46 négyzetes testű övcsat közöltek, számuk azonban még ennél is nagyobb. A „mojrádi” csatnak még távoli rokona sincs köztük,^{8,7} ezért ügyetlen hamisítványnál nem tekinthető egyébként.

A POLIÉDER FOGLALATOS DÍSZGOMB

Előképeinek száma már a század elején szinte végtelen volt, a poliéder gombok vagy gömbök fülbevaló díszként vagy tűfejként általánosan elterjedtek az 5–6. században. Példányunkkal kapcsolatban a feltűnő jelenségek: 1. alkotója túlméretezte (ezt is!), ilyen nagyméretű fülbevaló gombok még a 6. századi előkelők viseletében sincsenek, 2. túlságosan legömbölyítette, vagyis éppen a lényegét – a poliéder formát – szorította háttérbe, 3. a német kutatók jól megfigyelték a technikai balfogást, a rekeszeket a mester egyetlen préselte a foglalattal. Az utóbbira – aligha véletlenül – az előjáróban már tárgyalt Pirzféle hamisítványok közt van „párhuzam”.^{8,8} Magát a díszítményt könnyű volt utánozni, a szöglyukat keretező ferde vonalokból képzett préselt rozetta dísz azonban felettébb idegen a korszakban, hasonló díszítményen nem találtam párját.

A MARKOLATGOMB GYŰRŰDÍSZE

Fettich gondos leírása és a különböző hátoldali felvételek segítségével lehet vizsgálni. Mindenekelőtt: „Mojgrád” vagy „Tiszaszőlős” lelőhelye még az esetben is kizárható lenne, ha a darab netán valódi lenne. Gyűrűs markolatgombos kard (Ringknaufschwert) ugyanis nemhogy a Kárpát-medencében, de távolabbi körzetében sem fordul elő, ami fontos

figyelmeztetés, hogy hamisítója nem az egykori K. und K. monarchiában tevékenykedett. Olyan kardok, amelyeken markolatgombot díszítő gyűrű ékítmények vannak Közép-Itáliában (másféle gyűrűk!), a Duna forrásvidékén, a Rajna mindkét partján egészen a Szajnáig, Délkelet-Angliában és Skandináviában ismertek. Koruk a 6–7. század, zömmel 600 körül.^{8,9}

A fent vázolt elterjedést zavaró kivétel eddig nincs. Ami a Kárpát-medence közel két évszázados régészeti múltjának ismeretében, eleve elgondolkoztató kell, hogy legyen. Meglepetések azonban érhetik a kutatást.

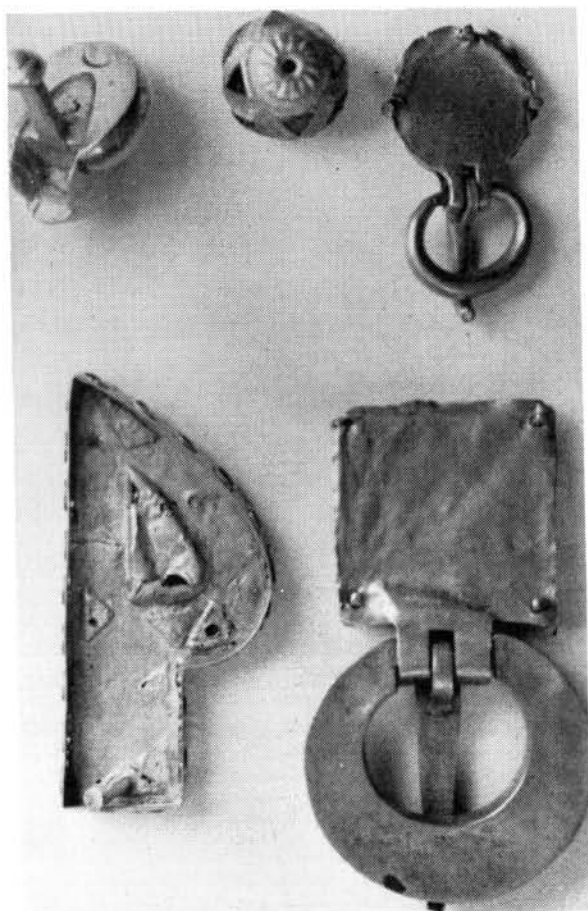
Ezúttal mégsem kell meglepetéstől tartani. Nem vitás, hogy hamisítvánnyól van szó, mégcsak nem is ügyes hamisítvánnyól. Leleplezése azonban csak az 1912. óta előkerült, gondosan publikált több tucatnyi valódi Ringknauf ismeretében vált lehetővé, háromnegyed évszázaddal ezelőtt, kellő összehasonlító anyag híján, még aligha lehetett volna vállalkozni rá.

Ma már megállapítható, hogy a hamisító ezúttal is vitrinüvegen keresztül vagy fénykép nyomán dolgozott, s azt is tudni lehet, mit próbált lemásolni.

A 6–7. századi kettős lemezzel összekombinált sajátos markolatgombok felső lemezének egyik végét díszítő, egymásba fonott álkarikákból álló igazi kardgyűrűk kétfélék: vagy a belül üres alsó karika is keked, tehát igazi karika, s így támaszkodik az alatta lévő lapra (Nocera Umbra,^{9,0} Krefeld-Gellep^{9,1} stb.), vagy az alsó karika már eleve „álkarika”, alul nyitott, félbevágott, hogy még jobban simuljon az alátétéhez. Az utóbbiak feltűnően ritkák (1912-ben még egy sem volt ismert!); közös jellemzőjük, hogy belül üreges öntvények, tehát csak peremük támaszkodik az alátét lemezhez (Valsgarde 7,^{9,2} Niederstotzingen 9,^{9,3} Sutton Hoo, pajzsdísz^{9,4}).

Nyilvánvaló, hogy a hamisító csak kardra szerelt gyűrűt láthatott, tehát a technikai részletekkel nem volt tisztában. Emiatt – na meg azért, hogy az arany jó súlyos legyen – az egész díszítményt egybeöntötte, az öntéskor az alsó gyűrű alját zárt, lapos fenekűnek alakította ki, – ehhez még hasonló megoldás sincs. Mivel a gyűrűdísz belsejét nem ismerhette, a valódi gyűrűkbe mindenkor utólag beforrasztott vagy becsapolt rögzítő szögecsket is egybeöntötte a karikadíszsel. A szögecs és a karika találkozásánál nyelv alakú öntési mélyedés maradt. Ennek sem logikája, sem szerepe, sem párja nincs (4. ábra).

Nagyon tévedett a hamisító, amikor a díszgyűrűt ép, különálló darabként bocsátotta áruba, nyilván úgy vélte hogy ezek könnyedén levehetőek vagy éppen letörnek. Valójában a gyűrűk, hacsak nem mállekony bronz vagy ezüstlemezre voltak erősítve s maguk is nem bronzból vagy ezüstartól készültek, nem képesek épségben elválni a markolatgombtól. Az arany díszgyűrű ugyan lefeszíthető, de akkor az alsó nitfej okvetlenül letörik avagy a díszgyűrű belsejéből kiválik a szög, tehát az egész szög kitörik. A szög a nitfejjel együtt bajosan törhet le, mivel a nit-

4. ábra. Ugyanazok más felvételen 1 : 1 méretben. Archivfotó
Abb. 4. Dieselbe auf einem anderen Foto, Grösse 1 : 1.
Archivfotó

fej révén sokkal erősebben kapcsolódik az alsó lemezhez, mint a szögecs magához a díszgyűrűhöz!

A gyűrűk felerősítés módjával sem volt tisztában a hamisító. A szögecs túlágosan belesüllyesztette az öntvénybe s emiatt az túl rövidre sikerült (1,7 cm-re a 2–2,5 sőt 3 cm helyett). Csak egy mindmáig ismeretlen kardgomb-típushoz volna kapcsolható. Ráadásul maga a szögecs is rossz helyre került, nem az alsó korong vagy karika középebe, hanem belső szélére, – itt a díszítményt soha nem szokták a markolatgombhoz erősíteni.

Egyedül arra ügyelt hamisítónk, hogy a gyűrű „kopott” legyen,^{9,5} sőt egy helyen kis sérülésről is gondoskodott. Ezzel leplezte le magát végérvényesen, a sérülést ugyanis oda imitálta, ahol ezek a gyűrűdíszek szinte soha nem sérülhetnek meg, mert nem volt hogyan s miért megsérülniük, t. i. a markolatgombra ráhajló felső karika szélén. E téren az egyetlen kivétel az upplandi Väsby-ben talált kard gyűrűdísz, amelyen ugyanezen a helyen apró – jelentéktelen – műhelyhiba látható, a felső karika szélébe körülvágásakor kissé belenyírtak. Ezt a véletlen hibát komoly sérüléssé erősítette fel a hamisító, olyan mérvűvé, hogy az üreges lemezt (ha valóban

az volna!) nem lehetne ráilleszteni a kardgombra. A század elejére már sokszor publikált svéd kardmarkolatgomb^{9,6} és gyűrűdísz volt akkoriban a legkönnyebben elérhető előkép. Arról veszi át a hamisító a négyzetes szögcsát (ilyen azóta sincs talán több!), onnan másolja a lencsealakú anyát (a nitfejet) csak éppen a szögecsvéget jobban visszakalapálta, mint a väsby-i szögecs mestere. A väsby-i gyűrű kardgomb volt tehát a minta, amelyet kapzsi és gyatra módon lemásolva rossz égtájon adott el...

Az egységes kincsleletnek képzelt „mojgrádi” hun–gepida fejedelmi lelet, kivált az egyetlen sírleletként, hunkori vagy hunkor utáni gepida fejedelem temetkezési mellékleteként tállalt „tiszaszőlősi” sírlelet öt megvizsgált tárgyának időrendi és művelődési helyzete a következő.

A hunkori férfi viselet kard vagy csizmaszűj csatjait szeretné utánozni a kisebb csat, jellegére nézve a 4. század végétől, az 5. század első felétől.

A népvándorlaskori arisztokrata női viselet kelléke a poliéder gomb, jellegére nézve az 5. század középső harmadától a 6. század második feléig.

A keletigermán férfi viselet övcsatjait próbálja utánozni a nagy aranycsat, jellegénél fogva az 5. század végétől a 6. század középső harmadáig készült és viselt típusokat.

Kaspi–Kaukázus-vidéki heftalita–hun kardfüggesztőt másolna a függesztő-fül, jellegénél fogva a 6. század első két harmadából

Észak-európai északigermán kardok gyűrűdíszének tömör öntött utánzata, jellegénél fogva a 6. század végétől a 7. század elejéről.

Vagyis a „leletben” három évszázadból nyugat, dél és kelet férfi és női ékszertörödékei egyesülnek, zagyvább „együttes” már el sem képzelhető.

Kimondható tehát, hogy a „mojgrádi” leletben szereplő mind az öt népvándorlás kori tárgy század-életi hamisítvány. Semmiképpen nem Mauthner alkotásai, hanem az Osztrák–Magyar monarchián kívül tevékenykedő, az akkori Németországban, ott is valószínűleg Berlinben működő hamisító munkái. Mauthner valamilyen csere vagy megbízás útján jutott az öt aranyhoz, még az sem kizárt, hogy őt is becsapták velük. Hazai szerepe abban merült ki, hogy egy nemrég szerzett nagy erdélyi rézkori kincshez keverte az öt darabot s ezzel megváltoztatta az aranykincs jellegét.

Hogy Pósta Béla mit gondolt a leletről: nem tudjuk. Nincs azonban bizonyíték arra, hogy mindentől népvándorlaskorinak tartotta volna, – egy „évezredek óta” Erdélyben élő dinasztia hunkori gepida „leszármazottjának” birtokába pedig először Fettich Nándor juttatta.

A hamisítványokkal kapcsolatban hallatlanul fontos Kelemen Lajos visszaemlékezése. Ebből tudjuk, Mauthner egy bizonyos Wallerstein nevű kereskedőnek bevallotta, hogy „a mojgrádi leletbe belekevert öt darab aranyat” – „amelyeket Mauthner maga hamisított” fűzte hozzá Wallerstein. A ha-

misítványokat Wallerstein nyilván jól ismerte, Kelemen Lajos utóbb azonban már csak egyetlen egyre tudott visszaemlékezni, egy „kerekfejű kalaptűszerű arany hamisítványra”.⁹⁷ Bármily kevésnek látszik ez, mégis döntő. Fettich nem találta a kalaptűt a leletek között, mivel durva Mauthner-féle hamisítványnak vélte.⁹⁸ Makkay János most továbbépíti Fettich véleményét, szerinte a kerekfejű kalaptűszerű tárgyat Kolozsvárott még leltárba vették, de 1941-ben, amikor Fettich kereste, már hiányzott⁹⁹ . . .

Nem hiányzott, ma sem hiányzik. A múlt század eleji régiségügyi naplóból és szakirodalomból százakra menő példát lehetne arra hozni, hogy a gömbölyűt „kereknek” nevezték. Egy korabeli ember számára a „kerekfejű” kalaptű, pontosabban: a gömbölyű kalaptűfej csak a poliéder gyöngy lehetett. Akkoriban százával-ezrével viseltek a hölgyek gömbölyű kalaptűket, s a tű nélküli gömbdíz is létező leglogikusabban kalaptűre emlékeztette a szemlélőt.

Az öt darab bevallott hamisítványból tehát az egyiket megtaláltuk, a poliéder-gombot. A gomb mintegy automatikusan magához vonzza a másik négy – biztosan „népvándorláskori” – aranyat s ezzel megkaptuk mind az öt hamisítványt, amelyről Wallerstein Kelemennek beszámolt. Természetesen nem Mauthner hamisította őket, ezt Wallerstein csak képzelte.

Mauthner saját hamisítványait, hamisításait Fettichnek sikerült kimutatnia. Fettich ezek közé számítja az öntött aranyrudat, a 204 db aranykarikát, a préselt korongalakú arany lemezt,¹⁰⁰ – ezekről nem szólt Mauthner Wallersteinnek vagy Wallerstein Kelemennek. Ide számítja még Fettich az arany kalapácsot is, amellyel kapcsolatban azonban részletes vizsgálatig tanácsos lesz Makkay János óvását¹⁰¹ elfogadni. Ha Makkay megérzése helyes, akkor az utóbbi természetesen a lelet rézkori alaprétegét gazdagítja. Patay véleménye nyomán kézenfekvőnek látszik a 4 karperecbe is hamisítványt sejteni, kétségkívül tény, hogy a szombathelyi és berlini (Museum für Völkerkunde) múzeumoknak¹⁰² koravaskori aranyelet részeként adott el ugyanilyen alakú hamis karpereceket Mauthner.¹⁰³ A mojrádi kincs többi aranyának nagyobb része valószínűleg eredeti rézkori, Makkay János nagy érdeme, hogy ezt először mondta ki.

A Fettichtől hamisítványnak ítélt darabok közül nemcsak a kalapácsot vélik rehabilitálhatónak, hanem meglepő módon az arany korong-medáliát is. A kísérlet a nemrég elhunyt neves kolozsvári ősrégész, Nicolae Vlása nevéhez kapcsolódik. Vlása a mojrádi kincs népvándorláskori hitelének alátámasztására a létező legreménytelenebb utat választotta: megkísérelte az arany medalion eredetiségét bizonyítani. Véleményét – tudtommal – soha sehol nem írta le, eredményét Makkay János tolmácsolta: „Nicolae Vlása alaposan megvizsgálta a korongot, és megállapította róla, hogy nem más, mint egy i. sz. 6. századi, bizánci ereklyetartó dobozka, úgynevezett bulla fedele, nagyon régi átalakítás nyomaival. Vlása arra gondolt, hogy a népvándorlás kor barbár népeitől

megszokott módon, új tulajdonosa egyszerű csecsebecsének használta az eredetileg vallásos tartalmú tárgyat”.¹⁰⁴ – Eddig az idézet, amelynek valóság-tartalmáért a nyomtatott szöveg közlője felel.

Az a két kutató, akinek szintén módja volt a 40-es években eredetiben megvizsgálni a füles-korongot egészen másként nyilatkozott. Patay „recens, talán múlt századi figurális díszű aranyéremnek” írja s közli.¹⁰⁵ Fettich ugyan – nem egészen érthető módon – dühösen támadja Patay fenti véleményét, alaposan megvizsgálva a korong-csüngőt azonban pontosan ugyanazokat állapítja meg: „ércből való pozitív préselőmintán készült . . . modern hamisítvány”.¹⁰⁶ Tárgyilagosan mérlegelve a két véleményt megállapítható, hogy Fettiché ugyan részletesebb, de Patayé pontosabb. Fettich ugyanis úgy vélte, hogy a szóbanforgó darab is Mauthner féle hamisítvány (ez szerepel nála a harmadik helyen), holott *kiáltóan* 19. századi alkotásról van szó, amelyet Mauthnernek sikerült eladnia a többi arannyal együtt. A századunk elején született emberek gyakran nem érzékelték a múlt század végi–század eleji stílust, hiszen benne éltek. Ma, a 20. század végén már eltéveszthetetlen. A nagyszüleink–dédszüleink bonbonos dobozának fedelét idéző negédes domborművet csak a neolitikum szakembere nézhette 6. századi bizánci–ókeresztény ereklyetartó fedelének s véleményét csak egy másik neolitikus kutató fogadhatta el mértékadónak.¹⁰⁷

Különös, hogy Vlása elméletének legcsattanósabb cáfolatát éppen Vlásának köszönhetjük, sajnos ezúttal is az iménti másodlagos tolmácsolásban. Vlása a mojrádi aranyakon végzett anyagvizsgálatokról is tájékoztatta Makkay Jánost. Ezekből kiderül, hogy a mojrádi biztosan őskori aranyak átlag 946 ezrelék tisztaságúak, sőt 976 ezrelék tisztaságúak is vannak köztük. „A másik fajtát a 833 ezrelékes tisztaságú aranytárgyak alkotják, és ezekben jelentős súlyszázaléknyi réz és ón mutatható ki. Ide tartoznak: a népvándorláskori öt tárgy, a késpenge formájú lapos darabok, a kis kalapács, az aranyrúd és végül a kerek díszített korong. Együtt pedig Vlása szerint egy i. sz. 6. századi fejedelmi temetkezés mellékletei”.¹⁰⁸ – Az idézetért, kivált az utolsó mondatáért, ismét a szöveg közlője felel.

A vizsgálatok ugyanis éppenséggel a Vlása–Makkay elmélet ellen szólnak. Az 500 körül elrejtett szamosfalvi gepida aranykincs valamennyi aranya 958 ezrelék tisztaságúnak bizonyult.¹⁰⁹ Pontosán ugyanebből a 23–24 karátos keletrómai solidus-aranyból készültek az apahidai I–III. sír aranyékszerei. Az aranyfinomságot ugyanis a kor ötvoesei általában nem változtatták meg, egyszerűen beolvasztották az alapanyagul szolgáló aranyérmeket. A rézzel és ónnal szennyezett aranyak önmagukban véve is modern nyersanyag mellett bizonyítanak, vagyis Fettich mellett. – Meg amellet is, amit ő nem vett észre.

A fentiekben – remélem – sikerült bizonyítanom, hogy a mojrádi 4–5–6. századi hun–gepida stb. fejedelem nem létezik, soha nem is létezett. Következésképp a tiszaszőlősi sem . . .

JEGYZETEK

1. MAKKAY János: A tiszaszőlősi kincs. Nyomozás egy rézkori fejedelem ügyében. (Bp., 1985) 62, hasonlóan 80–81. – Sajnos elkerülte figyelmét egy, az enyémnél öt évvel későbbi munka, v. ö. 32. j.
2. BÓNA István: A középkor hajnala. A gepidák és a langobardok a Kárpát-medencében. Hereditas (Bp., 1974) 26.
3. FETTICH Nándor: A szeged-nagyszéksői hun fejedelmi sírlelet – La trouvaille de tombe princière hunnique a Szeged-Nagyszéksős, – a továbbiakban: Szeged-Nagyszéksős. Arch. Hung. 33. (Bp., 1953) „Az ún. moigrádi lelet” c. fejezet, 56–64 = „La trouvaille dite de Moigrad”. 161–170.
4. FINÁLY Henrik: Az apahidai lelet. ArchÉrt. 9. (1889) 305–320. Uő: Der Goldfund von Apahida. Ungarische Revue (1890), HAMPEL J.: Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn. (Braunschweig, 1905) II. 39–43, III. 32–36. t.; FETTICH: Szeged-Nagyszéksős 43–45, 145–147. – Tehát *sírlelet* s nem „elrejtett káprázatos kincselet” mint Makkay i. m. 81 népszerűsíti.
5. K. HOREDT–D. PROTASE: Ein völkerwanderungszeitlicher Schatzfund aus Cluj-Someşeni. Germania 48, (1970) 85–98. Uők, ua: Acta Musei Napocensis 7. (1970) 185–199.
6. K. HOREDT–D. PROTASE: Das zweite Fürstengrab von Apahida. Germania 50. (1972) 174–220. Uők ua: Acta Musei Napocensis 9. (1972) 163–177.
7. K. HOREDT–D. PROTASE: Neue völkerwanderungszeitliche Goldfunde des 5. Jahrhunderts aus Siebenbürgen (Berlin, 1972), – a továbbiakban: Neue Goldfunde.
8. A megvitatás céljából még 1971-ben 50 példányban sokszorosított kézirat sokfelé hozzáférhető volt, doktori értekezésékként megvédett változata (1972) pedig a kijelölt könyvtárakban bárki számára elérhetővé vált.
9. A népvándorlás kor és a korai középkor története Magyarországon. Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. (Bp., 1984) 294–299.
10. S. DUMITRAŞCU: Tezaurul de la Tăuteni-Bihor. (Oradea, 1973).
11. Relations between the autochthonous population and the migratory populations. (Bucureşti, 1975) R. HARHOIU: 99–109, K. HOREDT, 111–122.
12. R. HARHOIU: Tezaurul de la Pietroasa în lumina noilor cercetări. In: Alexandru Odobesco, Opere IV. (Bucureşti, 1976) 1035–1036.
13. R. HARHOIU: The treasure from Pietroasa, Romania. BAR Suppl. Ser. 24. (1977).
14. J. TEJRAL: Mähren im 5. Jahrhundert. (Praha, 1973).
15. V. BIERBRAUER: Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien. (Spoleto, 1975)
16. Z. VINSKI: Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400. do 800. godine. VAMZ 5, 1971, Uő: Archäologische Spuren ostgotischen Anwesenheit im heutigen Bereich Jugoslawiens. Problemi seobe naroda u karpatskoj kotlini – Probleme der Völkerwanderungszeit im Karpatenbecken. (Novi Sad, 1978)
17. W. MENGHIN: Das Schwert im Frühen Mittelalter. (Stuttgart, 1983)
18. B. ARRHENIUS: Merovingian Garnet Jewellery. (Stockholm, 1985)
19. St. MATEI: Al treilea mormânt princiar de la Apahida. Acta Musei Napocensis 19. (1982) 387–392.
20. BÓNA István: Római kor és a népvándorlás kora. Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. (Bp., 1986) 71.
21. J. KOVAČEVIC in: Seoba naroda. (Zemun, 1962) 28–29, IV. t. 2. Z. VINSKI: Okov teodorikova vremeni s ostrava Sapaja na Dunava. Zbornik Narodnog Muzeja IV. (1964) 157–178. 1. kép 1–1a. Uő ugyanerről, mint 16. j. – Az egyetlen ránkmaradt korabeli jelentés szerint (MILLEKER Bódog: MKÉ 7, 1913, 164) azonban a szóbanforgó ékszer Palánkon került elő, a Duna szigetéről (Sapaja = Ó-Palánk) kivált a túlpárti római Lederata erőről nincs szó. Vagyis az ékszer a Dunától északra, gepida területen találták. A sajátos „hegedű–hal” alakú rekeszes díszítménynek márcsak azért sem lehet köze a Dráva–Száva közti osztrigót uralomhoz, mivel ilyen osztrigót ékszer nem ismerünk. Hasonló – rejtélyes rendeltetésű – ékszerek csak az apahidai I. (FETTICH: Szeged-Nagyszéksős 21. t. 1–1a) és II. sírból (HOREDT–PROTASE: Neue Goldfunde 48. t. 3–5) jöttek eddig elő, tehát gepida eredetük nehezen vitatható.
22. BÓNA István: Daciatól Erdőelvéig. Erdély története I. (Bp., 1986) 153, 28. t. 5. Horedt Moigrád elméletéről uo. 572.
23. Treasures from Romania. A special exhibition held at The British Museum. January–March 1971. (London, 1971) 93–94, Cat. No. 383–387 (V. Teodorescu szövege).
24. Geschichtsmuseum der Sozialistischen Republik Rumänien. Historischer Führer. (Bukarest, 1974) 130–131., Muzeul Național. Tezaurul istoric. Bucureşti (é. n.) 26–30, St. BURDA: Tezaure de aur din România. (Bucureşti, 1979) 8–10. Katalogus (63. oldal) 1. a–c, 1,35–36. kép.
25. K. HOREDT: Der Goldfund von Moigrad. Germania 55, 1977, 7–20. Uő, Tezaur de aur de la Moigrad. Pontica 10, 1977, 281–293. Feltűnő, hogy korábbi tudományos munkáiban Horedt milyen kínosan kerülte a moigrádi leletekkel kapcsolatos állásfoglalást, a lelet éppúgy hiányzik a Zur Geschichte der Gepiden in Siebenbürgen c. munkából és katalógusából, mint a Das archäologische Fundgut Siebenbürgens von 450–650 u. Ztr”. c. összefoglalásból, vagyis gyakorlatilag Erdély régészetéből. Mindkettő az Untersuchungen zur Frühgeschichte Siebenbürgens. (Bukarest, 1958) c. könyvében látott napvilágot.
26. HOREDT: Der Goldfund von Moigrad i. m. 11.
27. Uo 12.
28. Uo. 12. – Horedt „spata”-alkotó, mindent össze-vissza szedő „eklektikus” módszerét élesen bírálja postumus munkájában A. K. AMBROZ, SA 1986/4, 56–57, – Magát a függesztőt 6–7. századi típusúnak tartja (uo. 69).
29. HOREDT i. m. 13.
30. Uo.
31. Uo. 15–16.
32. FETTICH, Szeged-Nagyszéksős 62. – Fettich nyomán(?), Horedt „revíziójáról” értesülve(?), avagy csupán kéznél lévő térkitöltő ábraként(?) a kardfüggesztő fület és a nagy csatot „a moigrádi hun fejedelmi leletből” közli László Gyula: Emlékezzünk régiekről. Móra (Bp., 1979) 89.
33. MAKKAY i. m. 65 (ketizben is!) és 82.
34. V. ö. a 24. j.-ben felsorolt munkákat.
35. R. HARHOIU: Das norddonauländische Gebiet im 5. Jahrhundert. in: Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert. (Wien, 1980), 104, és lelőhely-jegyzék, 112. Nr. 53.
36. K. HOREDT: Wandervölker und Romanen im 5. bis 6. Jahrhundert in Siebenbürgen. Uo. 117–121. – kivált 118.
37. R. HARHOIU: Dacia 28, 1984, 113.
38. MAKKAY i. m. 80.
39. JRGZM 30, 1983, 534.

40. MAKKAY i. m. 82.
41. FETTICH Nándor: A népi és kulturális kontinuitás a Kárpát-medencében a régészeti adatok alapján. A Kis Akadémia Könyvtára 55. (Bp., 1943)
42. Erről PATAY Pál, ArchÉrt 1944–1945, 24–25.
43. FETTICH Nándor: Nyugati gót lelet Gyula határából. Magyar Múzeum 1945, 64–71, – kivált 68–71.
44. FETTICH Nándor: Régészeti tanulmányok a késői hun fémművesség történetéhez – Archäologische Studien zur Geschichte der späthunnischer Metallkunst. Arch. Hung. 31. (Bp, 1951) – V. ö. hozzá BÓNA, I.: Ein Vierteljahrhundert der Völkerwanderungszeitforschung in Ungarn (1945–1969). Acta ArchHung 23, (1971), 273 és jegyzetek.
45. HAMPEL József: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. (Bp., 1907) 225–227.
46. FoliaArch 6, (1954) 102 és 7–9 j.
47. V. ö. BÓNA mint 44. j. valamint a 49. jegyzetben említendő munka 153, 11. jegyzetét.
48. SZEGEDY, E.: ActaArchHung 12, (1960) 325–330.
49. BÓNA, I.: Der Silberschatz von Darufalva. ActaArchHung 16, (1964) 151–169.
50. FETTICH Nándor: Magyar stílus az iparművészetben I–III. (Bp., 1943–1945)
51. Stellungnahme des Reichsamtes für Vorgeschichte zur Adlerfibel von Königsberg. Mannus 33, 1941, 379–386, H. REINERTH bevezetőjével. A Fettichtől szétcszedett fibula fényképei a 2 a–c. ábrán, N. FETTICH hozzászólása: 381–383
52. N. FETTICH u. o. 383. „Man könnte noch die Zahl der Merkmale der Echtheit vermehren, aber das Gesagte, zusammen mit der Entdeckung des Kreuzes in der Mitte, ist Beweisgrund genug, um die Echtheit der Adlerfibel für jeden Beschauer außer Zweifel zu stellen”.
53. G. LILL: Die Adlerfibel von 1930 und andere Fälschungen aus einer Münchner Goldschmiedewerkstatt. Germania 28, 1944–1950 (1952) 54–62. az 5. táblán a sasfibula műhelyfotójával (1937)
54. Uo 57 és 9. i.
55. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 60–61, uo 166 „Il n’y a personne – ni ici ni a l’étranger – qui ait démasqué autant des ses falsifications que moi”.
56. Mint 39. j.
57. RÓMER Flóris, ArchÉrt II. (1869) 99–100. – Jó lenne tudni hol lappanganak ezek a fényképek. Az 1875-ben ellopott, majd hiányosan, csonkán megkevert, később pedig valósággal újjárestaurált petrossai aranyak eredeti állapotát ugyanis ezek mutatnák. Ma – tudtommal – Bukarestben sincs belőlük. A nagy sasfibula 1868-ban a South Kensington Museumban készült fényképét sok tanulsággal közölte D. BROWN: The brooches in the Pietroasa treasure. Antiquity 46. (1972) 111–116, XXb tábla.
58. A. ODOBESCO: Teasurul de la Petrosa (Paris, 1882), A. ODOBESCO: La Trésor de Pétroussa. (Paris, 1889–1900). Új kiadása A. ODOBESCO: Opere IV. (București, 1976)
59. B. ARRHENIUS: Merovingian Garnet Jewellery i. m. 48–53.
60. ALFÖLDI András, Leletek a hunkorszakból és etnikai szétválasztásuk – Funde aus der Hunnenzeit und ihre ethnische Sonderung. Arch. Hung. 9. (Bp., 1932) 87, 34. t. 16.
61. Egyetlen távoli rokona a Sčučego-Borovoe-i rekesz-díszes lemez 1928-ban került elő, minden oldalán lekerekített, művészi komponált és csiszolt kövekkel. I. P. ZASECKAJA, Zolotyje ukrašenija gunnskoj épohi. (Leningrad, 1975) 44, No. 16 és színes fénykép. A bonyolult piros kövekből csak 2 db maradt meg a rekeszekben.
62. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy Fettich nagyon közepes színvonalú kliséi helyett a László Gyula (akkoriban kolozsvári) professzortól kapott, nagyított méretű előlap, kivált hátlap fényképekkel dolgozhattam, vagyis lényegesen jobb forrással, mint amilyen a kutatás rendelkezésére áll. Köszönet érte László Gyula professzornak!
63. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 62.
64. M. EBERT: Ein Dolchscheidefragment aus Südrussland. Opuscula archaeologica Oscari Montelio septuagennario dicata. (Holmiae [Stockholm], 1913) 271–279. A függesztőfül a II. Világháború óta a kölni Römisch-Germanisches Museumban tanulmányozható. V. ö. S. GOLLUB: Köln. Germanischer Golschmuck. (Köln, 1966) 6, 8. kép.
65. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 62–63.
66. J. WERNER: Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches. (München, 1956) 45, – bár némi gyanakvással, hogy netán későbbi, és 22. t. l.
67. A. K. AMBROZ: Problemy rannesrednevekovoj hronologii Vostočnoj Jevropy. SA 1971/3, 119–120. Nyomában BALINT, CS.: Vestiges archéologiques de l’époque tardive des Sassanides et leurs relations avec les steppes. ActaArchHung 30. (1978) 180–181 már a 6. század elejére teszi a taman-i típusú függesztőfüleket (7. kép A. 4. – nála: „Dél-Oroszország”).
68. A. K. AMBROZ in: Stepi Jevrazii v. épohu srednevekov’ja. (Moszkva 1981) 15–16, valamint 5. kép 15, 21, 24, 25, – valamennyi a 6–7. századból. – Kéziratom lezárása után derült ki, hogy mégsem az utolsó műve. Postumus írása: Kinžaly VI–VIII vv. s. dvumja vystupami na nožah – 6th to 8th Century Daggers with scabbard having two suspension fittings. SA 1986/4, 53–73 újratárgyalja a kérdést, s a következőkben tárgyalta Kerimro–Borovoe összefüggés nyomán diadallal nyugtázza győzelmét (67–69, 6–7. kép).
69. Wakou ANAZAWA–Junichi MANOME: Kobunka Danso 7. (1980) 245–278.
70. A. K. AMBROZ: Stepi Jevrazii i. mű és hely. Legjobb közlése: I. V. BONDAR: Drevnee zoloto – Orféverie ancienne. (Moszkva, 1975) oldal és tárgy számozás nélküli albumában.
71. BÓNA, I.: Studien zum frühawarischen Reitergrab von Szegvár. ActaArchHung 32, 1980, 40–41. Mái legjobb összeállításuk N. FETTICH, Garnitures de fourreaux de sabres du temps des avars en Hongrie. Aréthuse 1926/2. – ahol a „Taman-i-típusú” kardfüggesztőket az avar függesztő-fülek előképeként tárgyalta (9. és 23. kép).
72. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 62.
73. Legjobb közlése és részletes leírása I. P. Zaseckája, Zolotyje ukrašenija i. m. 50, No. 28 és színes fényképen is.
74. P. GOLLUB i. m. 6–7, 20. kép.
75. M. EBERT i. m. 274 világosan leírja, hogy a „Steg” a kerek díszekkel hiányzik a hosszanti oldalán, amelynek jól követhető törésvonalai mutatják, hogy itt más tárgyhoz kapcsolódott. Hasonlóan P. GOLLUB i. h. „An den Außenkanten des Beschlages setzt ein schmaler Blechstreifen mit aufgelöteten Ringen an” – ugyanez tehát nincs meg a belső – hosszanti – oldalon!
- 75a. Bár A. K. AMBROZ postumus munkájában nem vizsgálta a „Mojgrad” és „Taman” (mindkettő így szerepel) néven futó kardfüggesztők eredetiségét, csupán keltezésükkel foglalkozik, 2. ábráján 32 db P-függesztőt állított össze, – ez eddig a típus legnagyobb gyűjteménye. Az egyetlen balránézó, eltérő alakú és méretű köztük a 25. számú „mojgrádi” (SA 1986/4 54–55).

76. HAMPEL, J., *Alterthümer i. m. II.* 48–49 és 718. kép, III. 41. t. 8=51. t. 4; 41. t. 9; 42. t. 2. 4; 43. t. 3
77. ALFÖLDI, Leleték a hunorszakból i. m. 62–63, 18. kép, 86–88, 34. t. 1–16. – A Kárpát-medence szóbanforgó 41 ilyen csatájából az egyetlen brassói/ kronstadti kivételével valamennyit bemutatam A hunok és nagykirályaik (Corvina, 1987) c. könyvemben.
78. A felsorolt csatokhoz v. ö. összefoglalóan J. WERNER, *Zu den donauländischen Beziehungen des alamannischen Gräberfeldes . . . in Basel.* *Helvetica Antiqua. Festschrift für Emil Vogt.* (Zürich, 1966) 283–292. 2–3. kép.
79. Pl. ALFÖLDI i. m. 34. t. 5, 7–11.
80. Pl. ALFÖLDI i. m. 34. t. 6, 14.
81. Minden valószínűség szerint A. ODOBESCO: *Le trésor de Pétroussa 29, Fig. 9.* (= *Opere 108, Fig. 9.*) j. és m. jelzéssel összeállított köveit vette alapul, az előzőből a vese alakú köveket, az utóbbiból a kompozíciót, amelyről azt vélhette, hogy antik. Holott Odobesco rajzolójának játékos összeállításai. Egyébként vese alakú rekeszekbe komponált és 7 vese alakú kövel díszített gyűrűt ismerünk az 1904. évi kercsi ásatásokból, – ezek 1905. évi előzetes publikációját azonban aligha ismerhette a hamisító. Viszont a kercsi gyűrű megzavarta Zaseckáját, aki úgy véli, hogy a mojrádi löhere rekeszmotívum éppen a kercsi gyűrű révén hiteles. Na meg egy vaskos tévedés miatt, a „Mojgrad, Magyarország” leletet azonosnak véli a kétségtelen hitelű Mogyoród lelőhelyű hun sírlelettel. I. P. ZASECKAJA, in: *Drevnosti épohi velikogo pereselenija narodov V–VIII. vekov.* (Moszkva, 1982) 5. ábra 1. és 6. kép 5, valamint 29, 86. számú lelet.
82. V. BIERBRAUER: *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde i. m.* 25. t. 1; 39. t. 9; 45. t. 1; 61. t. 3; 65. t. 6; 69. t. 1–2; 77. t. 3 s még számos hasonlót lehetne idézni a korból és más művekből.
83. HORED-T-PROTASE, *Neue Goldfunde i. m.* 182–183. 40. t. 8a–8b.
84. Mint a 82–83. j-ban említettek, továbbá BIERBRAUER i. m. 39. t. 9; 45. t. 1; 82. t. 4.
85. A különböző tényleges ékkőformákhoz ld. B. ARRHENIUS: *Merovingian Garnet Jewellery i. m.* 3–5. kép kivált 69–73. kép összeállításait.
86. Egyszerűség kedvéért onnan idézem, ahol együtt szerepelnek: B. ARRHENIUS, *Merovingian Garnet Jewellery i. m.* 7. kép, színes mellő tábla, 65–68. kép és 106. kép. – valamennyi régi, legalább múlt századi, többször is közölt lelet.
87. Érdemes figyelni arra, hogy a Kárpát-medencétől a Krímig terjedő széles övezetben mennyire nincs párja vagy éppen folytatása a mojrádi négyszögletes csatnak. BIERBRAUER ímént idézett aipos összeállításán túl v. ö. ehhez M. RUSU: *Pontische Gürtelschnallen mit Adlerkopf.* *Dacia* 3, (1959) 485–523, A. K. AMBROZ: *Dunajskie elementy v rannesrednevekovoj kul'ture Kryma.* *KSIA* 113. (1968) 10–21. Cs. DAX M.: *Keleti germán női sírok Kapolcson.* *VMMK* 15, (1980) 90–106.
88. A. G. Lillől Fettich Nándornak megküldött fotók között.
89. W. MENGHIN: *Das Schwert im Frühen Mittelalter i. m. Liste A I.* a 309–317. lapon valamint 2. és 3. elterjedési térkép. – Sajátos módon nem közli újra a Duna mentében hozzánk legközelebb eső példányt, v. ö. H. DANNHEIMER: *Ein skandinavisches Ringanufschwert aus Kösching, Ldkr. Ingolstadt.* *Germania* 52. (1974) 448–453. Ugyanakkor Fettich nyomán ideszámítja a töredékes gyirmóti kardot. FETTICH NÁNDOR, Győr a népvándorlaskorban. Győr története I. (Győr, 1943) 8–11, II–IV. t. azonban helyesen figyelte s állapította meg, hogy a gyirmóti kard az angliai Finglesham-i gyűrűs kard rokona (MENGHIN i. m. Nr. 52) vagyis nem álhánem igazi karika díszítette, következőképp kivülesik jelen vizsgálódásainkon.
90. V. BIERBRAUER in: *Magistra Barbaritas. I barbari in Italia.* (Milano 1984) 414, – az 1. sír kardjának remek színes felvétele. Mind az 1. mind a 32. sír kardját közli W. MENGHIN: *Die Langobarden.* (Stuttgart, 1985) 139. kép és 145. kép.
91. R. PIRLING: *Ein fränkisches Fürstengrab aus Krefeld-Gellep.* *Germania* 42, 1964, 188–216, 4.1. kép és 51. t. 1a–1b. Uő, *Das römische-fränkische Gräberfeld von Krefeld-Gellep 1960–1963.* (Berlin, 1974) I. E. tábla, II. 45. t. 2a–2c, 127. t.
92. G. ARVIDSON: *Valsgärde 7.* (Uppsala, 1977) 39–42, I. kard. 50. kép, 52. kép, 12–14. t. – ugyanezen könyv 64. képe közli a hasonló vallstenarumi kardot.
93. P. PAULSEN: *Alamannische Adelsgräber von Niederstötzingen.* (Stuttgart, 1967) 90–92, 9. sír. 12. t. 1., 50. t. 2., 52. t.
94. R. BRUCE-MITFORD: *The Sutton Hoo Ship-Burial.* Vol 2. (London, 1978) 129–137. „The Gilt-Bronze Ring”.
95. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 58 „Használatban volt, kopott”.
96. B. SALIN: *Die altgermanische Thierornamentik.* (Stockholm, 1904) 101–102, a vásby kardot upplandi kardként közli (252. kép), ugyanott rajzot közöl közeli rokonáról a Hög-ből származó kardgombról, nála Bohuslän (247. kép). Remek színes kép mindkettőről B. ARRHENIUS i. m. mellő tábla.
97. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 57.
98. Uo 57 és 60.
99. MAKKAY i. m. 71.
100. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 60.
101. MAKKAY i. m. 76.
102. Mind a berlini mind a szombathelyi Mauthner féle hamisítványokról fényképek találhatók Tompa Ferenc hagyatékában (ELTE, Régészeti Tanszék), az utóbbiakkal kapcsolatban köszönöm Fekete Mária (Savaria-Múzeum) felvilágosításait.
103. PATAY Pál, *ArchÉrt* 1944–1945. 24 már hamisítványnak tartja a szombathelyi Mauthner-féle aranykarpereceket.
104. MAKKAY i. m. 79.
105. PATAY Pál i. m. 25. IX. t. 5.
106. FETTICH, Szeged-Nagyszéksós 59 és 63. 51. t. 12.
107. H. BUSCHHAUSEN: *Die spätrömischen Metallschrimia und frühchristlichen Reliquiare.* (Wien, 1971) 173–259 és B. 1–65. tábla erről bárkit meggyőzhet, ha végigbongészi.
108. MAKKAY i. m. 90, 95–96.
109. HORED-T-PROTASE, *Neue Goldfunde i. m.* 86.

EIN GEPIDISCHES FÜRSTENGRAB AUS DEM 6. JAHRHUNDERT IN TISZASZÖLÓS?
 ÜBER DIE VÖLKERWANDERUNGSZEITLICHEN FÄLSCHUNGEN DES GOLDSCHATZES VON MOIGRAD

Die unlängst geborene und mit unerhörter Energie propagierte Theorie, wonach der Goldfund von Moigrad aus dem Jahre 1912 der fast dreiviertel Jahrhundert lang verborgene Teil der Funde von Tiszaszölös des Jahres 1839 sei, gründet sich auf zwei wagehalsige Voraussetzungen: 1. Der von E. Tariczky, dem Pfaffer von Tiszafüred zwischen 1872–1876 erträumte „skythische Ritter mit Goldharnisch“ von Tiszaszölös existierte tatsächlich, jedoch war eine völkerwanderungszeitliche Bestattung. 2. Noch dazu, ein gepidisches Fürstengrab aus dem 6. Jh., wie dies die im Moigrader Schatz auf uns gebliebenen völkerwanderungszeitlichen Funde „von Tiszaszölös“ beweisen. Also die Moigrad = Tiszaszölös-Theorie ruht im wesentlichen auf den obigen Prämissen.¹

Die in den Moigrader Funden vorkommenden 5 Gegenstände von völkerwanderungszeitlichem Typ wurden nur 1941 von N. Fettich, der den Schatz bearbeitete, persönlich untersucht. Bei der Publikation des Schatzes (1953) führte er sie als originale Funde vor und datierte mit ihnen den ganzen Schatz.² Da nach den Untersuchungen von Fettich die Moigrader Funde jahrzehntelang vor der Forschung verschlossen waren und es bis heute noch nicht zu ihrer Nachprüfung gekommen ist, konnte man zu ihrer Frage bis Anfang der 70er Jahre nur auf Grund der Publikation von Fettich sprechen. Obwohl die Mehrheit der als völkerwanderungszeitlich betrachteten Funde von Moigrad als ungewöhnlich, fast als ein Unikum zu sein schien, erforderte sie dennoch eine große Vorsicht, da ja auch das zweifellos glaubwürdige Königsgrab von Apahida I aus dem Jahre 1889⁴, – der bis dorthin bekannte einzige authentische gepidische Fürstengrab – gleichfalls zahlreiche Unika enthielt.

Die Lage veränderte sich in entscheidender Weise als zu Beginn der Jahre 1970 der Schatz von Klausenburg-Someşeni⁵, sodann das Königsgrab von Apahida II⁶ nacheinander publiziert wurden. Die zwei neuen, großen Funde schlossen sich eng aneinander, an das Grab von Apahida I und auch an andere, authentische, gleichaltrige, gepidische Goldschmiedearbeiten. Die Zahl der Goldschmiedeprodukte stieg in den drei großen Funden und in sich ihnen anknüpfenden anderen Funden fast auf 200 an. Aus der Fundgruppe von Apahida–Someşeni, aus diesen Prachtstücken der gepidischen königlichen Goldschmiedewerkstatt kam kein einziger Gegenstand zum Vorschein, der nur annähernd an die „völkerwanderungszeitlichen“ Funde von Moigrad erinnert hätte.⁷

Hiermit kam der in die Echtheit der „völkerwanderungszeitlichen“ Funde von Moigrad gesetzte Glauben auf einem Schlag ins Schwanken, von der Mitte der 70er Jahre wird der Name Moigrad in den ernstesten Facharbeiten nicht mehr erwähnt.^{9–18} Die Authentizität des Moigrader „Schamanengraves“ versuchte allein K. Horedt zu retten.²⁵ Seine Abhandlung ist methodologisch grundfalsch (z.B. versuchte er aus einer Schwerttragöse östlichen Typs, einem Schwert ring von viel späterem, nördlichem Typ, einer als „magische Schwertperle“ angesehenen polyedrischen Perle und aus einem kupferzeitlichen, gerippten Goldblech eine linkshändige, für das Grab erzeugte hunnische „Totenwaffe“ zusammenzufabriken) und bedarf keinen ausführlichen Widerruf, schon deshalb nicht, da seine Abhandlung primär das Ziel verfolgte, um zu „beweisen“, daß die Hunnenbewegung den größeren Teil Rumäniens vermieden hat. Die wilden Hunnen wären durch den Radnau-Paß in Nordsiebenbürgen eingebrochen (dies sollte das von ihm in das ausgehende 4. Jh.(?) gesetzte Moigrader „Schamanengrab“ beweisen), sodann scherten sie sich mit Berührung von Szilágyosmlyó direkt nach dem heutigen Ungarn fort.^{26–31}

K. Horedt untersuchte die Moigrader Funde nicht im Originalen und baute seine Theorie auf die Publikation und Feststellungen von Fettich auf. N. Fettich verlor von den 40er Jahren an, als er sich auch als Goldschmied mit der praktischen Goldschmiedekunst, insbesondere mit Silberschmiederei zu befassen begann, seine Sicherheit, mit der er früher die Funde behandelte. Den Griffen der Gold- und Silberschmiedekunst begann er eine absolute Rolle in der Beurteilung der ethnischen Zugehörigkeit zuzuschreiben, so wurden z.B. in seinen späten Arbeiten die Silberwerke immer von „dakischem“ Ursprung, zu Schöpfungen von jahrhundertlang schleichend weiterlebenden dakischen Elementen.⁴³ Die goldschmiedetechnischen Eigenheiten der Goldschmucke (ihre verschiedenen gepunzten und filigranen Verzierungen, die ihr Inneres ausfüllende weiße Masse oder die verschiedenen Klebstoffe) wurden zu lebenden Werkstatttraditionen deklariert, so zog er als Schöpfungen der „Martinovka-Kultur“ des 6. Jh, fast auf einen gemeinsamen Nenner, die Grabfunde von Bakodpuszta aus dem 5. Jh., den Schatzfund von Zalesje aus dem 7. Jh. und den Schatzfund von Draßburg/Darufalva aus dem 11. Jh. zusammengebracht.⁴⁴ Seine Theorie, seine falschen Datierungen mußten später Fund über Fund kategorisch widerlegt werden. Zu dieser Zeit verlor er auch die Sicherheit, mit der er früher die Originalfunde von den Fälschungen unterscheiden konnte. Hierdurch wurde 1941 N. Fettich zum höchsten Beweiser der Echtheit der „Königsberger“ Adlerfibel und seinem Ansehen mußte sich ein jeder fügen.^{51–52} Erst 1952 wurde es bekannt, daß die „Königsberger“ Adlerfibel eigentlich von dem Münchner Goldschmied L. Pirzl im Jahre 1937 gefertigt wurde.⁵³ Fettich, der 1941, also im selben Jahr die „völkerwanderungszeitlichen“ Golde von Moigrad untersuchte, fiel einem ähnlichen Goldschmiedetrick (Abwetzungen und Faltungen der Funde usw.) zum Opfer, wie im Falle der Adlerschnalle. Anfang der 50er Jahre, bei dem Verfassen seines Buches war ihm die Enthüllung von G. Lill noch nicht bekannt und brüstete sich schön übertrieben mit den Worten, „daß niemand so viele Fälschungen – hierzulande und im Ausland – enthüllt hat als ich“.⁵⁵ Die Rolle und der Irrtum von Fettich in der „Königsberger“ Angelegenheit wurde auch später nicht bekannt und beeinflusste lange Zeit nicht weit im Zusammenhang mit den Moigrader Funden ausgesprochenes Urteil. Selbst bei den Forschern war der Fall von Königberg unbekannt, die seine an den Moigrader Schatz geknüpften wilde Theorie scharf kritisierten. Diese Forscher wiesen darauf hin, daß die im Schatz vorhandenen kupferzeitlichen Golde tatsächlich aus der Kupferzeit stammen und echt sind, jedoch untersuchten sie nicht die Echtheit der „völkerwanderungszeitlichen“ Gegenstände.

Die Moigrad = Tiszaszölös-Theorie von J. Makkay gab 1982 als erster A. Kiss im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz bekannt.³⁹ A. Kiss schenkte in vollem Maße den sämtlichen Theorien: N. Fettich, E. Tariczky und J. Makkay Glauben und tischte die genannten Moigrader Funde als Reste „des Reitergrabes mit Goldharnisch“ von Tiszaszölös auf. Auch seine eigenen Argumente knüpft er an die Moigrad = Tiszaszölös-Theorie. Auf dem mittleren Zierstein der Moigrader größeren Schnalle mit viereckiger Beschlagplatte entdeckte er eine solche, mehrfach konzentrierte Kreisverzierung, die – laut ihm – auf einzelnen Ziersteinen des erst 1842 ins Museum gelangten, jedoch ganz bis 1868 vor der Fachwelt unbekanntes Schatzes von Pietroasa sichtbar ist. Dies vermutet A. Kiss als einen entscheidenden Beweis für die Originalität der Moigrader Schnalle, da ja die

„Schnalle von Tiszaszőlös“ vom Jahre 1839 den „späteren“ Schatz von Pietroasa nicht kopieren kann. Aber wenn es auch nicht so wäre – spekuliert er weiter – ist der Moigrader Fund auch dann echt, denn auch andere Ziersteine derselben Schnalle einem doppelkonzentrischen, eingekerbten Kreis zeigen, einen gleichen wie es auf der einen 1967 gefundenen Fibel von Regöly, auf einem nierenförmigen Zierstein zu sehen ist. Nun kommen aber nierenförmige Ziersteine sowohl in Pietroasa wie auch an der kleineren, runden Schnalle von Moigrad gleichfalls vor. Soweit A. Kiss.

Die Beobachtungen von A. Kiss beweisen aber gerade den verfälschten Charakter der Moigrader Funde. Der Verfälscher kopierte nämlich – und noch dazu schlecht – die seit 1889 wie ein „Musterbuch“ publizierten Ziersteine von Pietroasa.⁵⁸ Statt den regelmäßigen konzentrischen Kreisen schloß er nämlich eine aus vier Ringen bestehende „Zielscheibe“ auf den mittleren Stein der größeren Schnalle ein, doch ist uns eine solche Ziersteinverzierung unbekannt. Gleichzeitig kerbte er die doppelte Kreisverzierung nicht auf die nierenförmigen Ziersteine, obwohl an diesen die Kreisverzierung verhältnismäßig häufig vorkommt, sondern auf andere Ziersteine der größeren Schnalle (Abb. 2.).

An der Mainzer Besprechung im Jahre 1982 legten K. Weidemann und H. W. Böhme Punkt für Punkt ihre Bedenken nieder, die ohne Ausnahme den Beweis bringen, daß die gegebenen Moigrader Funde neuzeitliche Verfälschungen sind. Die Bedenken entsprechen mit wenig Ausnahmen der Wirklichkeit.

Der Verfasser dieser Zeilen sah 1977, 1980 und 1982 sämtliche Moigrader Funde, die zur Zeit ausgestellt sind. An der Diskussion nahm ich aber mit Hilfe solcher unveröffentlichten Fotos teil, an welchen viel mehrere Einzelheiten herausgenommen werden können, als an den Tafelbildern von Fettich, insbesondere konnte ich die von den Rückseiten gemachten zwei großen Fotos gut verwenden. Über die Ergebnisse meiner Untersuchung kann ich kurz nur folgendes sagen:

P-FÖRMIGE TRAGÖSE

Die *P-förmige Schwertragöse* vermutete N. Fettich „werkstattgleich“ mit der einst in Berlin, gegenwärtig in Köln aufbewahrten Tamaner Tragöse⁶² und datierte beide Stücke als erster in die Hunnenzeit, – von ihm übernahm J. Werner diese frühe Datierung. Die allernächste Parallele für den die Tamaner Tragöse als erster bearbeitenden M. Ebert war noch der goldbeschlagene Dolch von Castel Trosino.⁶⁵ Die hunnenzeitliche Datierung des Tamaner und des mit ihm als gleichaltrig vermuteten Borovoe Dolches bzw. der Schwertragöse bezweifelte schon lange her A. K. Ambroz, der beide in das 6. Jh. setzte.⁶⁷⁻⁶⁸

Die echte Zeit der P-förmigen Tragösen von Taman-Borovoe-Typ setzt ihr im Grab von Kerim-ro (Korea) gefundenes, genaues Formpendant heute schon zuverlässig über die erste Hälfte des 6. Jhs.⁶⁹ Und in der Tat, die Tragösen von Taman-Borovoe-Kerim-ro-Typ sind unmittelbare Vorläufer der P-förmigen Tragösen der awarischen Schwerter oder der Tragösen der Dolche von Glodosy in der Steppengegend.⁶⁷⁻⁷¹

Der Erzeuger der Moigrader Tragöse trachtete die zellenverzierte Tragöse von Taman nachzuahmen, jedoch nicht mit großem Erfolg, da er wahrscheinlich das Vorbild über das Vitringlas studieren mußte, wo die eine Seite und die Rückplatte nicht sichtbar waren. Er bildete vor allem ein Spiegelbild aus, also die Tragöse eines linkshändigen Schwertes und hierbei verfehlte er gründlich sowohl die Form (plump ausgespitzt, entstellt) als die Maße, das Falsifikat ist viel größer (7,2 cm) als irgendeine andere, völkerwanderungszeitliche Schwertragöse in diesem Typ (Taman: 6 cm, Borovoe: 5,9 cm, awarische Schwerter, im Durchschnitt: 6 cm). Ihre Zellen sind phantasielos ungeschmeidig, enthal-

ten sämtliche Schmucksteine, sind also von vorne völlig intakt. Der Verfälscher war damit nicht im reinem, welchem Zweck das Stück gedient hat, nicht die Linkshändigkeit war der größte Fehler des Stückes, sondern, daß es samt und sonders unbrauchbar ist. Die Tragöse läßt sich nirgends an die Schwertscheide befestigen, da der Verfälscher den an den originalen Stücken nur an der Außenkante⁷⁵ vorkommenden Rand ringsum ausbildet und an diesen die gesehene Verzierung ringsum angebracht hat. Seiner Meinung nach, mußte man das innen leere, dosendeckelartige Stück hinten befestigen, deshalb schlug er in den Rücken der Vorderplatte einen einzigen langen Niet und machte keine Rückplatte. Mit voller Sicherheit kann behauptet werden, daß die Tragöse eine grobe und primitive Nachahmung der von Taman ist (Abb. 3.).

KLEINE GOLDSCHNALLE

Ein schlecht gelungenes Nachfühlen der echten, hunnenzeitlichen Schwertriemen- und Stiefelriemenschnallen. Vor 1912 waren von diesen hunnenzeitlichen Goldschnallen nur einige publiziert,⁷⁶ heute sind uns von diesen etwa 70 Stücke bekannt.⁷⁷ Diese sind der Technik und der Form nach, Varianten von zwei allgemein verbreiteten Typen,⁷⁹⁻⁸⁰ das Moigrader Stück ähnelt jedoch keinem von diesen. Der Verfälscher verfehlte die Proportion der Schnalle, der Schnallenring ist außergewöhnlich klein, obwohl diese an den echten, hunnenzeitlichen Schnallen im allgemeinen größer sind, als die zellenverzierten Schnallenbeschläge. Die runde Beschlagplatte der Schnalle, mit aus nierenförmigen Steinen komponiertem Zellenmuster von vierblättriger Kleeform ist ein persönlicher Einfall. Er benutzte wahrscheinlich die j- und m-Abbildung der Almandintafel aus dem Buch von Odobesco, dort hat der Zeichner in ähnlicher Weise die aus den verschiedenen Schmucken herausgefallenen Almandinen „zusammenkomponiert“.⁸¹ Der Verfälscher hielt diese für antike Kompositionen. Die technische Lösung der Zellen-dose ist verfehlt, ja sogar primitiv, die Köpfe der in das untere Blech eingeschlagenen drei Niete wurden grob an die obere Platte der Zellen-dose angehängt. So arbeitete kein Goldschmied in der Völkerwanderungszeit, die Schnalle wäre bei ihrem ersten Gebrauch auseinandergefallen.

VIERECKIGE GÜRTELSCHNALLE

Ihr zellenverzierten Schnallenring mit flachem, unterem Teil läßt sich noch vorstellen, ähnliche sind uns aus Italien⁸² und sogar auch aus dem Grabfund von Apahida II⁸³ bekannt. Verfehlt ist jedoch die Proportion der Schnalle, auf Schnallen mit viereckiger Beschlagplatte kommt ein so großer Schnallenring nie vor, das heißt, was im Falle der vorangehenden Schnalle als zu klein gelungen ist, wurde hier zu groß ausgeführt. Die die viereckige Beschlagplatte verzierenden Zellen sind individuell, ihre Form ist überaus modern. Es scheint, daß gewisse originelle Vorbilder dennoch vor dem Verfälscher geschwebt haben, wie z.B. die Zellen der Scheibenfibel des Schatzes von Szilágyosomlyó II. und die Zellen irgendeines damals bekannten anderen Goldfundes, z. B. des Mundstückes auf dem Childerich-Schwert.⁸⁵

ZIERPERLE MIT ZELLENFASSUNG

Sie hat zahlreiche Vorbilder, sowohl als Nadelkopf, als auch als Zierknopf von Ohrgehängen. Ihr Maß ist aber auffallend groß gelungen, die Zellen wurden vom Verfälscher mit der Fassung gemeinsam gepreßt. Ähnlich verfuhr vor Jahrzehnten vorher auch der Münchner Pirzl bei der Verfälschung einer solchen Perle, – also sie fielen in denselben Irrtum.

ZIERRING AUF DEM SCHWERTKNAUF

Vom Gebiet der einstigen k. und k. Monarchie ist uns eine Schwertverzierung solchen Typs nicht bekannt.⁸⁹ Ringknäuf-

schwerter kamen aus mittelitalischen, langobardischen Gräbern, vom oberen Donau-Rheingebiet, aus England und Skandinavien zum Vorschein.⁹⁰⁻⁹⁴ Unser Typ gehört der Form nach zu den Verzierungen der skandinavischen Ringschwerter.

Das Stück wurde auch diesmal auf Grund eines durch das Vtringlas untersuchten Vorbildes gefertigt, — es ist nicht hohl, wie die echten Schwertringe, sondern ein massiver Guß. Der Verfälscher hat selbst den Niet hineingegossen, jedoch gelang der Nagel allzu kurz (er könnte auf die Zeitgenössischen Schwerter nicht appliziert werden), kam an einen falschen Platz und ist unversehrt. Der so erzeugte Zierring kann kein „selbständiges“ Stück sein, da man ihn vom Schwertknauf nicht einfach abgetrennt hätte können, der intakte (hineingegossene) Nagel und Niet würde ihn nämlich an den Knauf stärker befestigen, als das Ringniet die eigenen Teile zueinander.

Der Verfälscher trug Abwertungsspuren auf das Stück auf, an einer Stelle beschädigte er es sogar mit Absicht. Auf diese Weise verriet er sich selbst, denn er setzte die Beschädigung dort an, wo diese Ringniete in der Praxis fast nie beschädigt werden konnten. Sein Vorbild war demnach der Schwertring von Väsby aus Uppland⁹⁶, denn auf diesen befindet sich ein an derselben Stelle bei der Herstellung, anlässlich des Umschneidens entstandener Fehler. Dies hielt der Verfälscher für eine Beschädigung und vergrößerte sie gründlich, — hiermit verriet er, daß sein Vorbild der Schwertring von Väsby war. Die schlecht gelungene Kopie hat sein Verkäufer in einer schlechten Himmelsgegend verkauft, dort wo mit solchen Ringen verzierte Schwerter überhaupt nicht vorkommen (Abb. 4.).

Die chronologische und kulturelle Lage des als einheitlichen Fundkomplex gedachten „Moigrader“ hunnisch-gepidischen Fürstenfundes, insbesondere der neuerdings als Funde eines einzigen Grabes aufgetischten Gegenstände eines hunnischen Schamanen oder gerade eines gepidischen Fürsten von Tiszaszőlös ist die folgende:

Die kleine Schnalle, die ihrem Charakter nach einen Typ der Schwarzmeergegend vom ausgehenden 4. Jh. bzw. aus der ersten Hälfte des 5. Jh. darstellt, versucht von der hunnenzeitlichen Männertracht die Schnallen eines Schwert- oder Stiefelriemens nachzuahmen.

Das eine Zubehör der völkerwanderungszeitlichen aristokratischen Frauentracht ahmt die Polyederperle nach, einen Typ der seinem Charakter nach vom mittleren Drittel des 5. Jh. bis zur zweiten Hälfte des 6. Jh. ein allgemein verbreiteter Typ war.

Die Gürtelschnallen der ostgermanischen Männertracht versucht die große Goldschnalle nachzuahmen, also einen Typ, der seinem Charakter nach vom Ende des 5. bis zum mittleren Drittel des 6. Jh. in Mode war.

Die Schwerttragöse ahmt ungeschickt einen heftalitisch-hunnischen Dolchtragöse der Kaspi-Kaukasusgegend nach, seinen Charakter betrachtet, einen in den ersten zwei Dritteln des 6. Jh. existierten östlichen Typ.

Eine massive, gegossene Nachahmung des nordeuropäischen, germanischen Schwertknaufes ist der Pseudoring, ein im Charakter nach 600 gebräuchlicher Typ.

Im „Fund“ vereinigen sich also aus drei Jahrhunderten Männer- und Frauenschmuckfragmente aus dem Westen, Süden und Osten, ein kunterbunterer „Komplex“ läßt sich gar nicht vorstellen.

Es kann also ausgesprochen werden, daß alle fünf völkerwanderungszeitliche Gegenstände des Moigrader Fundes Fälschate aus dem Anfang des Jahrhunderts darstellen. Sie sind keinesfalls die Schöpfungen von Mauthner, sondern die Arbeiten eines Außerhalb des damaligen Österreich-Ungarns, in Deutschland, wahrscheinlich in Berlin tätigen Verfälschers. Mauthner dürfte zu den fünf Golden durch irgendwelchen Tausch oder Auftrag gelangt sein, auch das ist nicht ausgeschlossen, daß man ihn, da er zu dieser Zeit angehender Kunsthändler war, mit diesen geprellt hat. Die Rolle von Mauthner beschränkte sich darauf, daß er zu dem damals erworbenen, großen, kupferzeitlichen Schatz aus Siebenbürgen die fünf Stücke hineinmischte und hiermit den Charakter des Goldschatzes veränderte.

Ein Antiquitätenhändler, namens Wallerstein erzählte später L. Kelemen, dem Direktor des Klausenburger Archäologischen Museums der 40er Jahre, daß 1912 Mauthner 5 fremde Goldgegenstände in den Moigrader Fund mischte und gerade ihn dazu überreden wollte, diesen verfälschten Schatz zu verkaufen.⁹⁷ Aus der Erzählung erinnerte sich L. Kelemen an einen hutnadelförmigen, runden (eigentlich kugelförmigen) Gegenstand,⁹⁸ als an das eine Stück der Mauthnerschen Fälschate. Diesen Gegenstand ist nichts anderes als die Polyederperle, eine nahe Verwandte des weiblichen Hutnadelpfandes vom Anfang des Jahrhunderts. Die übrigen vier Gegenstände ergeben sich fast von selbst, offenbar handelt es sich um die hier erörterten Funde. Die Goldfeinheit aller fünf Gegenstände ist viel geringer (von 833‰) als die der Golde von Apahida-Someşeni mit ihrer Feinheit von 940–950‰, sie sind mit Kupfer und Zinn verunreinigt.¹⁰⁸⁻¹⁰⁹

Die einigen, weiteren, plumpen Fälschate, mit denen Mauthner selbst den Schatz erweiterte, blieben auf dem Sieb von Fettich hängen, er entlarvte sie ausnahmslos. Von den letzteren stellte sich heraus, daß ihre Goldfeinheit hinter der der kupferzeitlichen Golde blieb. Der runde Medaillonanhänger gehörte hingegen kaum zu den Mauthnerschen Fälschungen. Er ist eine Arbeit aus dem 19. Jh., die auf einem aus Erz gefertigten positiven Preßmodell hergestellt wurde.¹⁰⁵⁻¹⁰⁶ Es ist wirklich merkwürdig, daß es ihm gelungen ist, auch diesen neuzeitlichen Gegenstand zu verkaufen. Seine neue Interpretation (Deckel eines frühchristlich-byzantinischen Reliquienhählers aus dem 6. Jh.) entbehrt jeder Grundlage.^{104,107}

Der Moigrader hunnisch-gepidisch-awarische Fürst des 4–5–6. Jhs existiert also den oben Gesagten nach nicht, so wie er auch nie existiert hat. Folglich bezieht sich dies auch auf Tiszaszőlös . . .

